

PROVINCIE

Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland

Oostzaan

Gemeentebeschrijving, april 1992

*Foto omslag:
Hooihuisboerderij aan
De Haal 57 te Oostzaan.*

Inhoud

	Verantwoording	5
1.	Inleiding	7
2.	Bodemgesteldheid	9
2.1	Bodem	9
2.2	Afwatering	9
3.	Grondgebruik	11
3.1	Algemeen	11
3.2	Agrarisch grondgebruik	11
3.3	Niet-agrarisch grondgebruik	12
3.4	Landschapsbeeld	12
4.	Infrastructuur	13
4.1	Landwegen	13
4.2	Wateren	13
4.3	Dijken en kaden	14
4.4	Spoorwegen	15
4.5	Scheepvaartverbindingen	15
5.	Nederzettingsstructuur	17
5.1	Algemeen	17
5.1.1	Bevolkingsontwikkeling	17
5.2	Het dorp Oostzaan	17
5.3	Het buurtschap De Haal	18
5.4	Buitengebied	18
6.	Bebouwingskarakteristiek	19
6.1	Algemeen	19
6.2	Het dorp Oostzaan	19
6.3	Het buurtschap De Haal	19
6.4	Buitengebied	19
	Verantwoording inventarisatie	21
	Geraadpleegde werken	23
	Tabel 1 en 2	25
	Herkomst afbeeldingen	27
	Afbeeldingen	29
	Register	47
	Colofon	49

Verantwoording

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is ontwikkeld op initiatief van de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur om geheel Nederland te inventariseren op het gebied van architectuur en stedenbouw uit de periode 1850-1940. Het project wordt, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, uitgevoerd door de provincies en de vier grote steden.

De doelstellingen van het MIP zijn:

- het verkrijgen van een landelijk overzicht van jongere bouwkunst en stedenbouw uit de periode midden 19de eeuw - Tweede Wereldoorlog;
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode midden 19de eeuw - Tweede Wereldoorlog;
- basisgegevens aan te leveren voor wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedenbouwkundig, historisch-geografisch en/of industrieel-archeologisch terrein;
- bouwstenen aandragen voor te ontwikkelen beleid van de drie bestuurslagen ten aanzien van ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg en als basis voor planologische en stedenbouwkundige afwegingen;
- selectie- en registratie-activiteiten van de drie bestuurslagen ten aanzien van objecten, ensembles, structuren en gezichten mogelijk te maken.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn de provincies in regio's onderverdeeld. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt het werk per gemeente verricht. Hiertoe wordt de gemeentelijke indeling van 14 maart 1988 (start MIP Noord-Holland) gehanteerd. Grenswijzigingen van later datum worden bij de betreffende gemeenten vermeld.

Van elk inventarisatiegebied en van elke gemeente wordt een beschrijving gemaakt waarin geografische, sociaal-economische en stedenbouwkundige ontwikkelingen binnen het betreffende gebied c.q. gemeente worden geschetst, toegespitst op de periode 1850-1940. Voorts worden waardevolle gebouwen en ruimtelijke structuren uit de betreffende periode in beeld gebracht.

De nu volgende gemeentebeschrijving richt zich op de gemeente Oostzaan. Voor geografische, sociaal-economische en cultuurhistorische ontwikkelingen in groter verband kan de MIP-regiobeschrijving IJmond en Zaanstreek worden geraadpleegd.

De gemeentebeschrijving is tot stand gekomen op basis van vergelijking van kaartbeelden uit circa 1850, 1900 en 1940, literatuuronderzoek en inventarisatie in het veld.

De gemeentebeschrijving volgt in de eerste vijf hoofdstukken het model voor een regiobeschrijving van drs. L. Prins, Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1988. Hieraan zijn een bebouwingskarakteristiek en een verantwoording van de inventarisatie toegevoegd.

De MIP-werkzaamheden betreffende de gemeente Oostzaan zijn uitgevoerd door J.H.M.R. van Draaijen, als inventarisator jongere bouwkunst verbonden aan de provincie Noord-Holland.

I. Inleiding

De gemeente Oostzaan ligt direct ten noorden van Amsterdam in de provincie Noord-Holland, vormt de meest oostelijke gemeente van het inventarisatiegebied IJmond en Zaanstreek en omvat het dorp Oostzaan en het buurtschap De Haal, alsmede een groot buitengebied.

Het grondgebied van Oostzaan grensde op 14 maart 1988 aan de gemeenten Wijde Wormer (noorden), IJpendam (oosten), Landsmeer (zuidoosten), Amsterdam (zuiden) en Zaanstad (westen).

Gedurende de periode 1850-1940 hebben zich een aantal grenswijzigingen voorgedaan in de gemeente Oostzaan.

In 1868 werd de grens met Wijde Wormer verlegd in verband met het dichten van de ringdijk rond deze polder. De dijk werd buitenwaarts rond het in 1825 ontstane wiel gelegd, Oostzaan verloor hierbij enige grond aan de noordzijde van de gemeente.

In 1877 werd na de aanleg van het Noordzeekanaal besloten 80 ha van de nieuw ontstane Noorder IJpolder (het noordwestelijke deel) bij de gemeente Oostzaan te voegen; oorspronkelijk was gepland de gehele polder bij Oostzaan te trekken maar Amsterdam eiste een deel op.

Vanaf 1905 trachtte de gemeente Amsterdam ook het resterende deel van de Noorder IJpolder aan haar grondgebied toe te voegen, hetgeen in 1920 ook daadwerkelijk gebeurde tezamen met het buitendijks gebied van de polder Oostzaan.

Na de MIP-periode verloor Oostzaan in 1966 opnieuw grondgebied; het zuidelijke deel van de polder werd bij Amsterdam gevoegd en tevens werden er kleine correcties aangebracht in de grens met Zaandam in verband met de aanleg van de Coentunnelweg (A8). In 1974 werd de naamgeving van de aangrenzende gemeente Zaandam na samenvoeging met zes andere gemeenten gewijzigd in Zaanstad.

Per 1 januari 1991 hebben zich wederom een aantal wijzigingen voorgedaan aan de randen van de gemeente. Aan de noordwestzijde volgt de grens nu het tracé van de A7 (grondgebied naar Zaanstad) terwijl in het zuiden de grens binnen het knooppunt A8-A10 (ringweg noord) loopt. Bij deze wijziging verloor Oostzaan grondgebied ten oosten van de A8 aan Amsterdam, maar kreeg het van dezelfde gemeente ten noorden van de ringweg noord.

De gemeente Oostzaan bestrijkt een oppervlakte van 1662 ha (per 14 maart 1988) en telde per 1 januari 1991 7.659 inwoners.

Buiten Oostzaan bestaat het MIP-inventarisatiegebied IJmond en Zaanstreek uit de gemeenten Beverwijk, Velsen en Zaanstad.

Ten behoeve van de inventarisatie is de gemeente opgedeeld in de MIP-gebieden Oostzaan/Oostzaan, Oostzaan/De Haal en Oostzaan/buitengebied.

(Zie afbeeldingen 1, 8 en 9)

2. Bodemgesteldheid

2.1 Bodem

De gemeente Oostzaan kent een tweetal landschapstypen, te weten het veenpolderlandschap en het droogmakerijenlandschap. Hierbij dient te worden aangetekend dat het droogmakerijenlandschap pas vanaf 1940 ontwikkeld is, voorheen behoorde dit gebied – de Twiskepolder – ook tot het veenpolderlandschap.

Het veenpolderlandschap in de gemeente Oostzaan maakt deel uit van het zogenaamde waterrijke veenpolderlandschapstype, dat grote delen van de Zaanstreek omvat. De ontginning van het veenpoldergebied (vervening) heeft reeds vanaf de 11de eeuw plaatsgevonden.

Vanuit de oude veenstroom Twiske werd het gebied in westelijke richting verveend. Parallel aan deze ontginningsbasis werd een gouw (sloot) gegraven waarlangs bewoning ontstond. Oostzaan en De Haal zijn ontstaan langs twee van deze gouwen (zie hoofdstuk 5). Vanuit de bebouwde gouw van Oostzaan werd het gebied verder ontgonnen en een nieuwe gouw gegraven, de Watering. Door vervening van de haaks op de gouwen gegraven kavelsloten ontstond het waterrijke veenpolderlandschap. De onder een hoek liggende bases (gouwen) van Oostzaan en De Haal en het specifieke karakter van de ondergrond veroorzaakten ten oosten van de bebouwing bijzondere rondingen in het verkavelingspatroon. Door de aanleg van de Twiskepolder vanaf 1940 zijn deze patroonmerken niet meer aanwezig.

De bodem van het gemeentelijk grondgebied bestond gedurende de MIP-periode uit veen, alleen in het zuidelijke deel kwam daarnaast ook klei voor, met name in de Noorder IJpolder -waarvan een deel tot 1920 bij Oostzaan behoorde bestond de bodem uit zware klei.

Het droogmakerijenlandschap in de gemeente beslaat de Twiskepolder, waarvan de indijking vanaf 1940 plaats had als werkverschaffingsproject. In 1943 viel dit voormalige veenpoldergebied droog en werd een aanvang gemaakt met de ontginning van het zuidelijk deel. Deze ontginning werd in de 50-er jaren gestaakt, de functie als werkverschaffingsproject was door de sterk teruggelopen werkloosheid achterhaald. Een heroriëntatie op de bestemming leverde in de 60-er jaren plannen op voor een recreatiegebied. Vanaf 1970 werd het gebied getransformeerd tot een recreatiegebied met een gedifferentieerd karakter (een natuurgebied aansluitend bij het veenpolderlandschap in het noordwesten, een centraal gelegen waterplas, sportcomplexen aan de westzijde en dagrecreatieterreinen ten zuiden daarvan).

Het reliëf binnen de gemeente ligt rond de 0.9 meter-NAP in de bebouwde kom tussen de 1.0 meter-NAP en 1.6 meter-NAP in het poldergebied.

(Zie afbeelding 10)

2.2 Afwatering

Uit het voorgaande blijkt dat het gehele grondgebied van de gemeente Oostzaan zich beneden NAP bevindt, derhalve geschiedt de afwatering kunstmatig. Het gebied behoort in zijn totaliteit tot het afwateringsgebied van de Noordzeekanaalboezem.

In 1850 werd de polder Oostzaan, waarvan het toenmalige grondgebied van de gemeente Oostzaan deel uitmaakte, bemaald door een molengang van drie schepradmolens aan de Watering bij het Barnde Gat.

In 1940 werd het grondgebied van de gemeente voor wat betreft het bovengenoemde polderdeel bemaald door twee dieselmotoren in een gemaal aan de dijk bij het Barnde Gat. Dit gemaal was gebouwd ter

vervanging van de molengang aldaar. Na de MIP-periode verrees hier een elektrisch gemaal.

Het grondgebied van de gemeente Oostzaan omvatte van 1879 tot 1920 tevens een deel van de Noorder IJpolder, de waterhuishouding van deze polder werd gereguleerd door een stoomgemaal buiten de gemeentegrenzen dat uitsloeg op het Noordzeekanaal.

(Zie afbeeldingen 13 en 14)

3. Grondgebruik

3.1 Algemeen

Het grondgebied van de gemeente Oostzaan werd gedurende de MIP-periode voornamelijk voor agrarische doeleinden gebruikt.

Door vervening waren veel vaarpolders ontstaan en de ondergrond stond slechts gebruik als hooi- en grasland toe.

Aanvankelijk (tot ca. 1900) vond ook nog wel enige akkerbouw plaats, met name ten dienste van de plaatselijke stijfelmakerijen, maar allengs verdween deze vorm van grondgebruik. Opvallend is de grote bloei die de pluimveeteelt tijdens de periode 1850-1925 gekend heeft.

Bebouwing vond tot 1940 slechts plaats langs de oude structuur Zuideinde-Kerkbuurt-Noordeinde-De Haal/De Heul en enige korte, haaks op deze as gelegen zijstraten.

Pas na 1940 vonden grootschalige veranderingen plaats. Er werd een aanvang gemaakt met de droogmaking en ontginning van de Twiskepolder – nu Recreatiegebied – en nieuwbouwwijken verrezen met name aan de oostzijde van de lintbebouwing. Op het ogenblik van schrijven wordt ook ten westen van het Zuideinde gebouwd.

(Zie afbeeldingen 2 en 7)

3.2 Agrarisch grondgebruik

Het veenpolderlandschap van Oostzaan behoorde tot de meest waterrijke in de regio en deed gedurende de MIP-periode voornamelijk dienst als hooi- en grasland.

De verkaveling van het gebied hangt nauw samen met de ontginningsgeschiedenis van dit veengebied. Vanuit de noord-zuid lopende veenstroom Twiske werden in westelijke richting stroken ontgonnen. Haaks op deze stroken werden gouwen gegraven, waarlangs bebouwing ontstond. Voor Oostzaan betrof dit twee onder een hoek liggende gouwen: de Gouw en de Haal. Hiermee samenhangend werden nieuwe stroken verkaveld, waarbij de richting van de kavelsloten bepaald werd door de ligging van de gouwen.

Door wilde vervening verdween het regelmatige patroon van stroken, gescheiden door kavelsloten en ontstond het waterrijke veenpolderlandschap waar de percelen slechts per boot bereikbaar waren. De ligging onder een hoek van de twee voornaamste gouwen, alsmede de specifieke kenmerken van het veenkussen ter plaatse zorgden ten oosten van de Gouw en de Haal voor bijzondere rondingen in het verkavelingspatroon. Daarvan is door de ontginning van de Twiskepolder nu niets meer terug te vinden. In het zuidelijk deel van de gemeente heeft de vervening een minder grote invloed gehad en is het strokenpatroon nog duidelijker zichtbaar.

Ten tijde van de MIP-periode werd het gebied gebruikt voor veeteelt en in mindere mate voor turfsteken en akkerbouw.

De slechte kwaliteit turf verhinderde een verdere exploitatie van het veen en de akkerbouw – voornamelijk ten dienste van de plaatselijke stijfelmakerijen, die hun grondstoffen uit de tarweteelt betrokken – kon zich niet meer handhaven, mede door sluiten van deze fabrieken.

Het gebruik als weide- en hooiland werd steeds dominanter terwijl de melkproductie in het nabijgelegen Amsterdam een groot afzetgebied had. Nog belangrijker voor Oostzaan was de pluimveehouderij. De grote erven achter de lintbebouwing stonden vol met hokken voor kippen en eenden, waarbij de vele sloten van belang waren voor het houden van eenden (zie tabel 2). De pluimveestapel nam na 1915 sterk af als gevolg van de Eerste Wereldoorlog en de watersnood van 1916. Na een lichte opleving volgde de definitieve nekslag met de crisisjaren (1929-30). Na de MIP-periode is deze vorm van grondgebruik geheel verdwenen, terwijl

ook de veeteelt sterk is teruggelopen en veel grasland nu verdwenen is ten behoeve van woningbouw. Ook de aanleg van de Twiskepolder mag in dit verband niet onvermeld blijven.

(Zie afbeeldingen 2 t/m 7)

3.3 Niet-agrarisch grondgebruik

Het niet-agrarisch grondgebruik gedurende de periode 1850-1940 betreft slechts een zeer klein percentage van het totale grondoppervlak van de gemeente. Het gaat alleen om de bebouwde kom, waar ook nijverheid en industrie hun plaats hadden. De industrie was duidelijk gelieerd aan de agrarische activiteiten binnen de gemeente. Zo bevonden zich rond 1850 vijf stijfselfabrieken in de gemeente (grondstof voor stijfsel was tarwe). De industrietak was na 1900 gedoemd te verdwijnen uit Oostzaan, omdat de lokatie – aan ondiep water en slechts met een handkar bereikbaar – niet meer aan de eisen des tijds voldeed. Ook de met de pluimveehouderij verbandhoudende poeliersbedrijfjes en eiergroothandel vormden onderdeel van de nijverheid te Oostzaan gedurende de MIP-periode. Later werden de poeliersbedrijfjes – veelal thuiswerk – gemechaniseerd en kreeg het geheel een meer industrieel karakter. Ook van deze aan de pluimveehouderij gelieerde nijverheid is na de MIP-periode weinig overgebleven.

Een andere vorm van niet-agrarisch grondgebruik is de Twiskepolder, die nu als recreatiegebied fungeert, na aanvankelijk voorbestemd te zijn om als landbouwgebied te dienen.

(Zie afbeeldingen 2, 5, 6 en 16)

3.4 Landschapsbeeld

De gemeente Oostzaan wordt aan de westzijde begrensd door de verhoogd in het landschap gelegen autosnelwegen. Ten oosten van deze wegen bevindt zich een open, waterrijk polderlandschap, onderbroken door de bebouwing langs de Kerkstraat en de nieuwbouw ten zuiden daarvan. Met name het noordelijk en noordwestelijke deel van de gemeente bezit nog het typische karakter van een verveend poldergebied met vele, grillige sloten, in dit geval slechts onderbroken door de spoorlijn Zaanstad-Purmerend. De hoofdas qua bebouwing wordt gevormd door de straten Zuideinde-Kerkbuurt-Noordeinde-De Heul, lopende van zuid naar noord met een in het noorden afbuigende zijtak in noordoostelijke richting, De Haal, waar het landelijke karakter sterker gehandhaafd is en de bebouwing meer verspreid staat. Ter hoogte van de Kerkbuurt en het noordelijk deel van het Zuideinde zet nieuwe bebouwing zich in oostelijke richting voort tot het recreatiegebied 't Twiske.

Dit recreatiegebied bezit een gevarieerd karakter met open waterpartijen, bossen, rietkragen en open grasvlaktes en vormt de oostelijke begrenzing van Oostzaan, doorlopend in de gemeenten Landsmeer en Ilpendam.

4. Infrastructuur

4.1 Landwegen

Het wegennet in de gemeente Oostzaan heeft tussen 1850 en 1940 zowel kwantitatief (nieuwe wegen) als kwalitatief (verbreding en/of verharding bestaande wegen) een aantal wijzigingen ondergaan, zonder dat deze de oorspronkelijke structuur van het wegennet in dit wegdorp in een verveningsgebied aangetast hebben. De verschillende wegen bezaten een (inter-)lokale functie; pas na 1960 zijn op het grondgebied van de gemeenten een aantal autosnelwegen met een nationale functie aangelegd. Recentelijk is er een directe verbinding tussen Oostzaan en de A8 geopend.

Rond 1850 liep vanaf de Oostzoner Overtoom in het zuiden van de gemeente een halfverharde weg in noordelijke richting langs de Gouw (= wegsloot). Deze weg (Zuideinde en Kerkbuurt) was in het noordelijke deel van de gemeente niet veel meer dan een voetpad (Noordeinde, de Haal en de Heul). In 1859 werd het zuidelijke deel van de weg voorzien van een puinfundering, afgewerkt met een grindlaag. Door de drassige ondergrond verzakte het wegdek voortdurend en ook de waterrijkdom van het omliggende gebied zorgde voor veel overlast (met name bij de Haal en de Heul). Beschoeiing van de wegsloot ter versteviging van de weg en het op peil houden van de breedte van de wegsloot geschiedde vanaf 1879, zij het aanvankelijk mondjesmaat. Tussen 1890 en 1900 werd de grindweg voorzien van een paardepad ten behoeve van het goederenvervoer per paard en wagen. Bestrating van de belangrijkste straat in de gemeente gebeurde tussen 1915 en 1924, beginnend in het zuiden. Ook de wegsloot is langzamerhand verdwenen, behalve langs de Haal. Oorspronkelijk was de weg Zuideinde-Kerkbuurt-Noordeinde-de Haal doodlopend, maar in 1884 werd vanaf de Haal een weg aangelegd in oostelijke richting, aansluitend op de weg die Landsmeer en Den IJp met Purmerend verbond, de zogenaamde Nieuwe of Purmerlander Rijweg. De verbinding met Zaandam bestond uit het voormalige "Saegselpad", tijdens de MIP-periode Weerpad geheten (nu Kerkstraat). Het onderhoud kwam geheel voor rekening van Oostzaan ook van het Zaandamse deel, omdat het belang voor Oostzaan groter was dan voor Zaandam. In 1928 werd echter een overeenkomst gesloten waarbij Zaandam voor het onderhoud zou zorgen, tegen betaling door Oostzaan.

De op de voormalige dijk tegen het IJ-water gelegen weg (Oostzoner Zeedijk) is door de aanleg van de grondlichamen voor de A8 en A10 noord grotendeels verdwenen.

De overige wegen binnen de gemeenten – aangelegd of verhard gedurende de MIP-periode – waren korte doodlopende, haaks op de noord-zuid verbinding aangelegde paden, straten en wegen. Voorbeelden hiervan zijn de Stationsstraat uit 1884, de Keyzerstraat (nu Hendrik Soeteboomstraat behorend bij Amsterdam) uit 1911, de Gerrit Heijnstraat (nu Dr. Rutgers van der Loeffstraat) uit 1912 en de Meijerstraat (nu Jacob Honingstraat behorende bij Amsterdam) uit 1929.

Twee oudere, particuliere, paden c.q. wegen zijn tijdens de periode 1850-1940 meerdere malen verbeterd, te weten het Westen- en het Oosterstijfsmakerspad. Dit laatste heet nu Dr. Scharffstraat.

(Zie afbeeldingen 11 en 12)

4.2 Wateren

De loop van de wateren binnen de gemeente Oostzaan hing in 1850 samen met het veenontginningsproces dat zich in de voorafgaande eeuwen in de regio heeft voorgedaan. De oude veenstroom de Twiske en de parallel hieraan gegraven gouwen als de Watering en de Gouw

– langs deze laatste ontwikkelde zich het dorp Oostzaan – vormden de belangrijkste noord-zuid verbindingen in de gemeenten. De haaks hierop gegraven kavelsloten namen door de verving toe in omvang en het daardoor ontstane vaarpolderlandschap was slechts per boot bereikbaar. Voorbeelden van deze kavelsloten waren de Jan Stammensloot, de Noorder- en de Zuider Valdeursloot, de Klaas Wannensloot, de Roemersloot en de Kolksloot. Al deze sloten lagen ten westen van de Gouw, dus ten westen van het bebouwde lintdorp Oostzaan. Het oorspronkelijke slotenpatroon ten oosten hiervan (tussen Gouw en Twiske) kende een soortgelijke indeling, al zorgde de natuurlijke gesteldheid van het terrein hier voor een golvend verloop van de sloten.

Aangezien het gehele gebied bestond uit vaarpolders waren de wateren van essentieel belang voor de bereikbaarheid van de percelen en het transport van goederen en produkten.

De Gouw kreeg door de lintbebouwing van het dorp aan weerszijden de functie van wegsloot en zou deze behouden tot toen de sloot gedempt werd. Deze demping van wegsloten vond ook op andere punten binnen de gemeente plaats.

In 1940 werd het waterenpatroon ten oosten van de lintbebouwing danig gewijzigd door de aanleg van de Twiskepolder. Een ringsloot rond de polderdijk bezat een afwateringsfunctie en de ontginning van het binnen de polder gelegen terrein deed vele sloten verdwijnen. Zoals eerder vermeld werd de ontginning gestaakt en heeft het gebied nu een recreatieve functie gekregen, waartoe onder meer de Stootersplas werd afgegraven.

(Zie afbeeldingen 13 en 14)

4.3 Dijken en kaden

De gemeente Oostzaan maakte deel uit van het veengebied dat reeds in de 14de eeuw omdijkt was. Het gebied omvatte de gehele oostelijke Zaanstreek en Waterland. Onderdeel van deze dijken was onder meer de Oostzaner Zeedijk, die het gebied tegen wateroverlast vanuit het zuiden (IJ) diende te beschermen. Ook de langs de Zaan gelegen Schinkeldijk (buiten de gemeentegrenzen) dateerde uit deze tijd en zorgde voor bescherming tegen het Zaanwater. In de 16de en de 17de eeuw werden de Luyendijk (1589) aan de oostzijde en een achterdichting (1625) aan de noordzijde van de gemeente gebouwd, omdat het gebied te kampen had met wateroverlast, zowel door inklinking en verving van de bodem als door drooglegging van de Wijde Wormer en de daarmee samenhangende aanleg van een ringvaart rond deze droogmakerij. De oude dijken werden verbeterd, maar het gebied bleef onderhevig aan overstromingen (1916 de laatste grote overstroming).

In 1850 bevonden zich op het gemeentelijke grondgebied een tweetal dijken, te weten de achterdichting aan de noordzijde, in feite een kade, welke weinig weerstand bood bij overstromingsgevaar en de Oostzaner of Hoge Zeedijk. Na de aanleg van het Noordzeekanaal en de daarmee gepaard gaande droogmaking van de Noorder IJpolder werd deze dijk verlaagd – de waterkerende functie was verdwenen – ter verbreding van de weg op de dijk. Hiermee had de toegevoegde functie van de dijk de bovenhand gekregen over de oorspronkelijke functie.

De beschoeide walkanten van de wegsloot door het dorp worden hier verder buiten beschouwing gelaten.

Tot 1940 veranderde er weinig in deze situatie. Toen werd begonnen met de aanleg van een dijk rond de Twiskepolder. De als werkgelegenheidsproject opgestarte ontginning van het gebied kreeg in 1943 zijn beslag met de dichting van de ringdijk. Sindsdien is er veel veranderd, de Twiskepolder fungeert nu als recreatiegebied.

Na 1940 zijn geen nieuwe dijken aangelegd, wel zware, verhoogde grondlichamen voor de autosnelwegen, in navolging van het grondlichaam voor de spoorlijn Zaandam-Purmerend uit 1884.

(Zie afbeeldingen 13 en 14)

4.4 Spoorwegen

In 1879 werd begonnen met de aanleg van de spoorlijn Zaandam-Purmerend-Hoorn-Enkhuizen. Al eerder waren plannen voor een lijn vanuit Amsterdam naar Hoorn afgeketst. Uiteindelijk werd besloten de lijn even ten noorden van Zaandam aan te laten sluiten op de lijn Amsterdam-Alkmaar. Het zand voor het dijklichaam van de spoorlijn in het poldergebied werd aangevoerd vanuit de duinen bij Castricum. In 1884 werd het baanvak Zaandam-Hoorn officieel geopend (in 1885 Hoorn-Enkhuizen). Het betrof een enkelsporig tracé met stoomtractie. Pas vanaf 1952 werd geleidelijk de dieselektrische tractie ingevoerd. In 1974 werd het baanvak geëlektrificeerd. Het tracé liep door het noordelijk deel van de gemeente Oostzaan, komend vanuit het westen boog de spoorlijn bij het station Oostzaan – gelegen ten noorden van de Haal – in noordoostelijke richting af om de gemeente bij het oversteken van de Twiske te verlaten in de richting van Purmerend.

Het geringe aantal passagiers deed de NS in 1938 besluiten een aantal stations, waaronder Oostzaan, af te stoten.

(Zie afbeelding 12)

4.5 Scheepvaartverbindingen

Een rechtstreekse verbinding met Amsterdam bezat Oostzaan alleen via het water. Dagelijks voeren een veer- en melkschuit tussen de Oostzaan (vanaf de Overtoom) en Amsterdam. In 1884 kwam de eerste boot van de Onderlinge Schroefstoombootmaatschappij Oostzaan in de vaart (dagelijks vijf retourvaarten). Twee jaar later volgde een tweede boot en dagelijks werden twaalf reizen gemaakt. In de 20ste eeuw nam ten gevolge van de verbeterde verbindingen over land de vervoerbehoefte per boot af en in 1919 volstond één boot. Het bevolkt raken van het Tuindorp Oostzaan gaf nog een korte stimulans, maar de veerdienst had haar grootste bloei gekend, en busondernemingen namen de plaats in van de geregelde boottienst Oostzaan-Amsterdam.

5. Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

De gemeente Oostzaan omvatte in 1850 het dorp Oostzaan en het buurtschap De Haal, alsmede een uitgestrekt waterrijk veenpoldergebied. Deze situatie is behoudens de verdichting en uitbreiding van de bebouwing langs bestaande structuren tot 1940 nauwelijks gewijzigd. Daarna werd de Twiskepolder aangelegd en vond wijksgewijze uitbreiding van de bebouwde kom plaats. Ook werden delen van het veenpoldergebied gebruikt voor de aanleg van autosnelwegen.

(Zie afbeeldingen 2 t/m 7)

5.1.1 Bevolkingsontwikkeling

Oostzaan was in het verleden al een overgangsgebied tussen Amsterdam en de Zaanstreek.

In de 17de eeuw bestond de nijverheid uit de aan de walvisvaart gelieerde industrie als traan- en lijmkokerijen. Ook de stijfelmakerijen en de linnenblekerijen (in 1616 ca. 100 stuks) vonden een plaatst in Oostzaan. De handel met Amsterdam – als grote stapelmarkt – vormde voor velen een middel van bestaan. De ligging van het langgerekte dorp bracht met zich mee dat de meer op Amsterdam gerichte belangen als handel, scheepvaart en ook assurantie voornamelijk in het zuidelijke deel van het dorp vertegenwoordigd waren, terwijl het noordelijke deel een meer agrarisch karakter droeg. In de loop van de 17de eeuw verloor Oostzaan zijn betekenis op het gebied van nijverheid en industrie en in de daarop volgende eeuw kan gesproken worden van een voornamelijk agrarische gemeente. De industrie concentreerde zich meer langs de Zaan, terwijl ook de achteruitgang van Amsterdam als stapelmarkt zich in Oostzaan deed gevoelen. Alleen de stijfelmakerijen wisten zich redelijk te handhaven. Het aantal inwoners nam in de 18de eeuw sterk af, zodat Oostzaan in 1850 ca. 1.450 inwoners telde.

Het aantal inwoners groeide gedurende de MIP-periode geleidelijk tot bijna 3.300 in 1900 en 4.200 in 1940, waarbij ook rekening gehouden dient te worden met het feit dat er grenswijzigingen hebben plaatsgevonden waardoor inwoners bij een andere gemeente werden ingedeeld. Zo is ook de achteruitgang in het inwonertal tussen 1920 en 1930 grotendeels te verklaren (zie tabel 1). De bevolkingsaanwas volgt verder het landelijk gemiddelde.

Oostzaan is hoe langer hoe meer een forensengemeente geworden. Velen waren (en zijn) werkzaam in Amsterdam. Een belangrijke werkgever was o.a. de Superfosfaatfabriek in Amsterdam (vanaf 1909), terwijl ook de bouwwerkzaamheden in Amsterdam-Noord en de aanleg van een nieuw dok voor de NDM werk verschaften aan Oostzaners. Het percentage werklozen was in de vooroorlogse jaren vrij hoog door de afhankelijkheid van grond- en bouwactiviteiten.

Met overheidssteun werden de sloten in Oostzaan gebaggerd en werd de ontginning van de Twiskepolder ter hand genomen.

Na 1940 is de forensenfunctie alleen nog maar versterkt, het aandeel van de agrarische sector in de arbeidsmarkt is teruggelopen. Amsterdam en in iets mindere mate de Zaanstreek vormen voor veel inwoners van Oostzaan tegenwoordig de werklocatie.

5.2 Het dorp Oostzaan

Reeds in de 9de eeuw wordt Oostzaan voor de eerste maal genoemd in geschriften, en wel als "Hotsagnen", behorende tot de goederen van de St. Maartenskerk van Utrecht. Sporen van bebouwing zijn er niet uit die tijd, de eerste archeologische vondsten die wijzen op menselijke bewoning stammen uit de 12de/13de eeuw. Deze sporen hangen samen

met de veenontginning uit die tijd, waarmee ook de oude structuur van het dorp Oostzaan is vastgelegd.

Langs de Gouw bouwden de veenarbeiders hun huizen hetgeen leidde tot een langgerekt lint vanaf het IJ in het zuiden tot de twee uitlopers in het noorden De Heul en De Haal. Dat er in de 14de eeuw al sprake is van een langgerekte structuur mag wel blijken uit de tweedeling die toen al gemaakt werd tussen "Zuideinde" en "Hadel". In de 17de eeuw is sprake van tweezijdige lintbebouwing vanaf de Overtoom in het zuiden tot het einde van de Haal.

Deze bebouwing varieerde in dichtheid, het zuidelijke en centrale deel (respectievelijk bij de Overkom en bij de Hervormde Kerk) is in de 17de eeuw dicht bebouwd, terwijl De Haal ook in die tijden een meer landelijk karakter bezat.

Na de 17de eeuw loopt het huizental terug en rond 1850 bestaat de bebouwing in Oostzaan uit verspreid langs de Gouw en de Haal voorkomende woningen, met de grootste dichtheid rond de Hervormde kerk. Karakteristiek voor de lintbebouwing in Oostzaan zijn de bruggetjes die de percelen verbonden met de weg. Ook aan de Heul (het verlengde van het Noordeinde) stond een vijftiental woningen, terwijl aan het begin van het Weerpad (=Kerkstraat) richting Zaandam aan de noordzijde enige huizen gebouwd waren.

Er waren in deze tijd geen andere zijstraten, behalve een tweetal doodlopende particuliere paden naar de stijfelmakerijen, het Wester- en het Oosterstijfelmakerspad.

In de periode 1850-1940 vindt de grootste bouwactiviteit aan het lint plaats, er is sprake van verdichting van de tweezijdige lintbebouwing. Tevens worden na 1910 enige korte doodlopende straten haaks op het lint aangelegd en bebouwd. Alleen langs het Weerpad (= Kerkstraat) wordt de bebouwing tweezijdig in de richting Zaandam doorgetrokken, maar dit gebeurt pas na 1925.

Pas na 1940 werd afgeweken van bebouwing langs oude structuren en werd het gebied ten westen en oosten van de Kerkbuurt en het noordelijk deel van het Zuideinde geleidelijk aan volgebouwd.

(Zie afbeeldingen 7, 15 en 17)

5.3 Het buurtschap De Haal

Het buurtschap De Haal dat in de 14de eeuw als Hadel reeds genoemd wordt omvatte in 1850 verspreide bebouwing langs de doodlopende weg de Haal. Hierin is gedurende de MIP-periode weinig verandering gekomen. De bebouwing verdichtte, de doodlopende weg werd in 1884 doorgetrokken naar de weg IJpendam-Purmerland en in datzelfde jaar werd het station Oostzaan aan het baanvak Zaandam-Purmerend ten noorden van de kern van het buurtschap De Haal geopend en met de Haal verbonden door de aanleg van de Stationsstraat. Ook langs deze Stationsstraat werden na 1900 huizen gebouwd.

Na de MIP-periode is er alleen sprake van enige verdichting, zij het veel minder dan in het dorp Oostzaan.

(Zie afbeeldingen 7, 15 en 17)

5.4 Buitengebied

In het buitengebied komt slechts zeer sporadisch bebouwing voor. Er staan een molen en enige weidemolentjes, dus van een structuur is geen sprake.

6. Bebouwingskarakteristiek

6.1 Algemeen

De bebouwing in de gemeente Oostzaan beperkt zich wat betreft de periode 1850-1940 voornamelijk tot woningbouw en agrarische bedrijven. Daarnaast zijn een aantal openbare gebouwen neergezet, alsmede particuliere panden waardoor de centrumfunctie versterkt werd (winkels). Deze versterking van de centrumfunctie heeft vooral rond de Kerkbuurt plaatsgevonden, terwijl het noordelijk deel – het buurtschap De Haal – een meer agrarisch karakter bezat en nog bezit.

6.2 Het dorp Oostzaan

Een substantieel deel van de bebouwing van het dorp dateert van vóór 1850.

De bebouwing uit de periode 1850-1940 ligt voor waar het de doorgaande as Zuideinde-Kerkbuurt-Noordeinde-De Heul/De Haal betreft veelal tussen oudere en nieuwere panden, terwijl de Kerkstraat een lineaire MIP-ontwikkeling is. Ook andere korte zijstraten dateren uit het begin van de 20ste eeuw, zij het dat hier nadien een verdichting heeft plaatsgevonden.

De bebouwing bestaat veelal uit eenvoudige woonhuizen op rechthoekig grondplan, één bouwlaag onder zadel- of schilddak.

Een deel van de huizen is van hout, soms met een enkelsteens bakstenen voorgevel, of geheel van baksteen met houtbeschet in de topgevel.

Decoratieve toepassing van andersoortige baksteen of bepleistering komt slechts bij een beperkt aantal panden voor, met name rond het centrum (Kerkbuurt). Naar het noorden toe (Noordeinde-De Heul) komen ook enige houten kapbergen voor en krijgt de bebouwing een meer agrarisch karakter.

Naast deze bebouwing komen ook enige bijzondere objecten voor die qua functie, schaal en vormgeving afwijken van de overige bebouwing, zoals het Polderhuis en het verpleeghuis aan het Zuideinde en de school en het gemeentehuis in de Kerkbuurt.

6.3 Het buurtschap De Haal

De bebouwing in dit buurtschap staat meer verspreid dan de bebouwing in het dorp Oostzaan. Hoe noordelijker men komt, des te meer open het gebied wordt en des te meer verspreid de bebouwing. De bebouwing bestaat uit een aantal boerderijen (met name van het stolptype), landarbeiderswoningen, enkele kapbergen en rentenierswoningen. Tevens zijn in het buurtschap een school en twee opvallende transformatorhuizen te vinden.

6.4 Buitengebied

De bebouwing in het buitengebied uit de MIP-periode bestaat uit een houten molen met stelling op een in een houten schuur opgenomen vierkante onderbouw welke gebouwd is in de tweede helft van de vorige eeuw, en sindsdien meermalen verplaatst is, voor het laatst in 1962, alsmede enige kleine weidemolentjes, in hout en ijzer uitgevoerd.

Verantwoording inventarisatie

Bij de inventarisatie van de objecten uit de MIP-periode in de gemeente Oostzaan is gekeken naar gaafheid, detaillering, situering en de eventuele architectuur- of lokaalhistorische waarde.

Ook de onderlinge relatie of de (oorspronkelijke) functie van bepaalde panden is een criterium geweest bij de inventarisatie.

Gebouwen met een bijzondere functie zoals scholen, polder- en gemeentehuis zijn – voor zover in redelijke staat en in de MIP-periode gebouwd – alleen al op grond van hun functionele waarde opgenomen. Tevens zijn nog een aantal bijzondere objecten geïnventariseerd, waaronder twee transformatorhuizen en een molen.

Omdat er gedurende de periode 1850-1940 voornamelijk sprake is van verdichting en uitbreiding langs bestaande structuren is er geen stedenbouwkundige typologie opgesteld. Ook kent de gemeente Oostzaan geen gebieden met bijzondere waarden.

Geraadpleegde werken

1. Aa. A.J. v.d., Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, Gorinchem 1849, heruitg. Zaltbommel 1980.
2. Beschrijving van de provincie Noord-Holland, behorende bij de Waterstaatskaart, bewerkt door de Directie Algemene Dienst van de Rijkswaterstaat, 's Gravenhage 1950.
3. Boer, J. de, Oostzaan in oude ansichten, Zaltbommel 1972.
4. Boer, J. de, Oostzaan in oude ansichten, deel 2, Zaltbommel 1975.
5. Boer, J. de, Oostzaan in oude ansichten, deel 3, Zaltbommel 1977.
6. Boer, J. de, Oostzaan in oude ansichten, deel 4, Zaltbommel 1981.
7. Colenbrander, B.W. e.a., Molens in Noord-Holland, herinventarisatie van het Noordhollands molenbezit, Amsterdam 1981.
8. Jongh, J. de, Verbindingspaden door het veen, ontstaansgeschiedenis van de dorpen rond de Twiskepolder, Oostzaan 1984.
9. Kok, J., 't Boemeltje van Purmerend, Schoorl 1980.
10. Kooiman, D., bew. door, De Zeeweringen en waterschappen van Noord-Holland, derde uitg., Alphen a/d Rijn 1936.
11. Landschapsonderzoek Noord-Holland, regio G: Waterland, uitgevoerd door Buro Maas te Zeist in opdracht van de Dienst Ruimte en Groen (voorheen Provinciale Planologische Dienst) van de Provincie Noord-Holland, Zeist 1985.
12. Nota betreffende de sociaal-economische ontwikkeling der gemeente Oostzaan, Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland, commissie voor sociaal-wetenschappelijke vraagstukken, nota 38, Haarlem 1949.
13. Rapport der Provinciale Commissie ter bestudering van de gemeentelijke indeling van Noord-Holland, tweede deel, deel F De Zaanstreek, Haarlem 1959.
14. Schilstra, J.J., e.a., De polder Oostzaan, Wormerveer 1979.
15. Sociografische beschrijving van de gemeente Oostzaan (situatie 1988), Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland, Haarlem 1988.
16. Vries Az., G. de, De Zeeweringen en waterschappen van Noord-Holland, Haarlem 1864.

Tabel 1

Bevolkingsgegevens Oostzaan

Jaartal	inwoners
1851	1.456
1860	1.683
1870	1.901
1880	2.405
1890	2.875
1900	3.285
1910	3.593
1920	3.978
1930	3.908
1940	4.262
1989	7.399
1991 (na grenswijziging)	7.659

Bron: Databank bevolkingsgegevens, vakgroep Instituut voor sociale geografie, Universiteit van Amsterdam.

Tabel 2

Pluimveehouderij in Oostzaan

Jaartal	Kippen	Eenden
1865	1.576	5.216
1893	7.070	10.144
1903	15.340	18.730
1915	ca. 16.500	ca. 20.000

Bron: J.J. Schilstra e.a., De polder Oostzaan, biz. 127, Wormerveer 1979

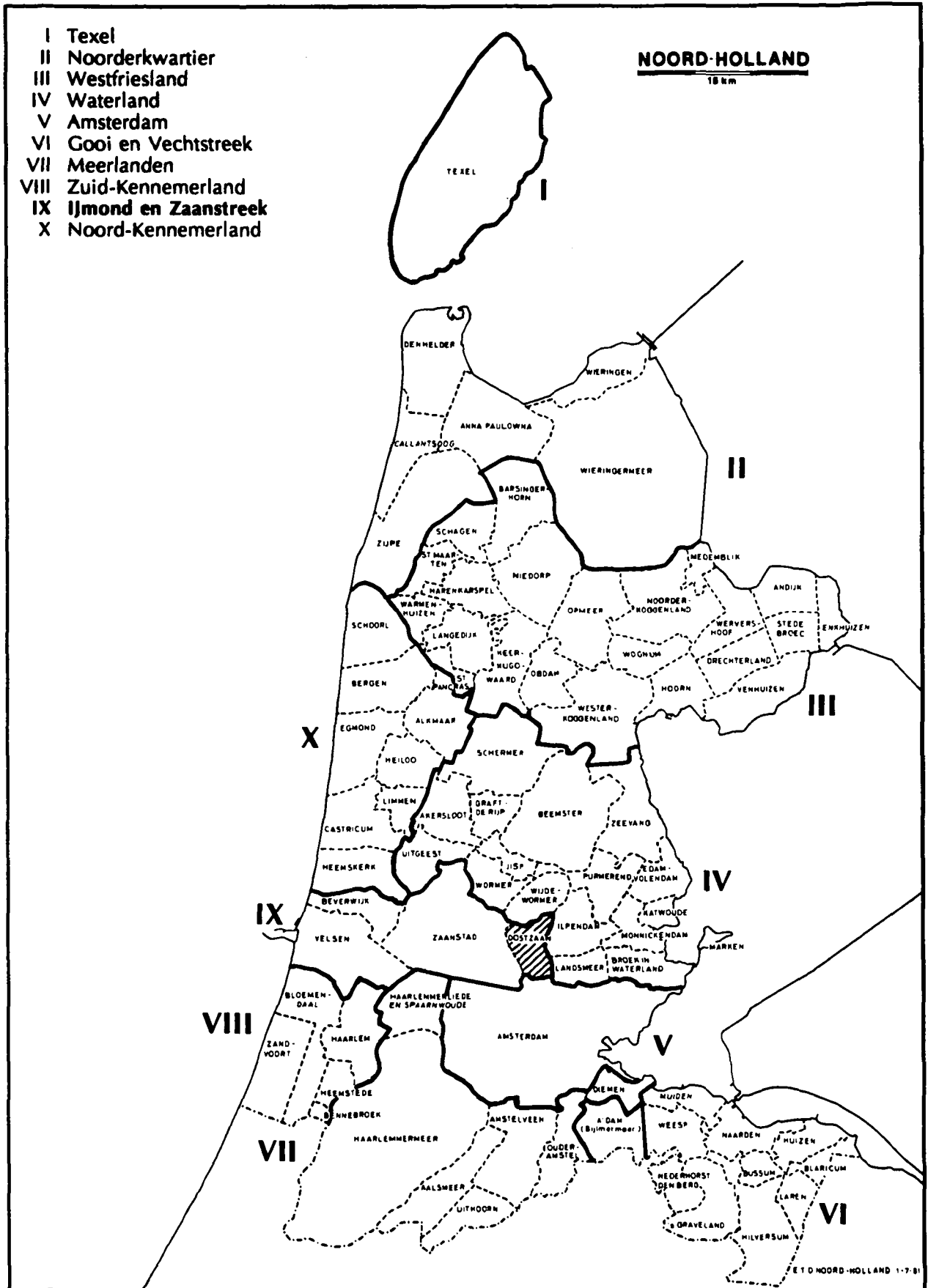

Herkomst afbeeldingen

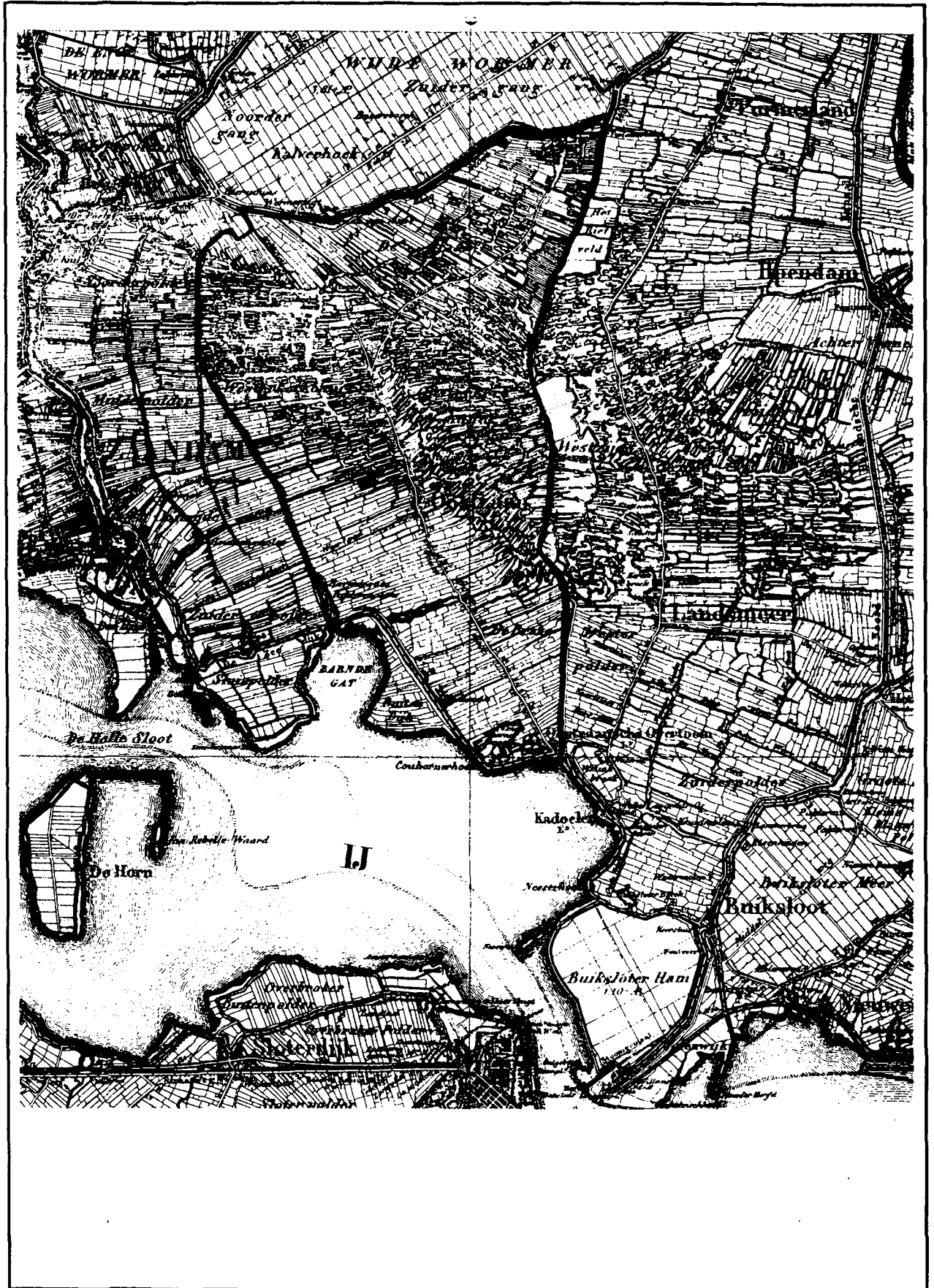
1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland; Provinciale Planologische Dienst Noord-Holland, 1988; intekening door auteur 1991.
2. Gemeente Oostzaan 1850; militaire kaart nr. 25, Amsterdam, verkend in 1849/50, gegraveerd Topografisch Bureau 1858.
3. Gemeente Oostzaan 1869; Kuiper, J., Gemeente Atlas van de provincie Noord-Holland 1869, Groningen 1984.
4. Gemeente Oostzaan 1905; Wieberdink, G.d., samenst., Historische Atlas Noord-Holland, chromotopografische Kaart des Rijks 1:25.000, kaarten nr. 311, Wormerveer, nr. 312, Purmerend, nr. 329, Zaandam en nr. 330, Broek, Den IJp 1989.
5. Gemeente Oostzaan 1912; topografische kaart nr. 25W, Amsterdam I, ged. herzien tot 1912 en nr. 250, Amsterdam II, ged. herzien tot 1908, uitgave 1913.
6. Gemeente Oostzaan 1943; Amerikaanse stafkaarten, AMS 7831, sheet 349 Zaandam en sheet 354 Amsterdam, herzien tot 1943, uitgave 1943.
7. Gemeente Oostzaan 1983; topografische kaart nr. 25B, Zaandam en nr. 25E, Landsmeer, uitgave 1983.
8. Gemeente Oostzaan 1991 en MIP-deelgebieden; intekening auteur 1991 op topografische kaart gemeente Oostzaan 1983.
9. Grensverloop gemeente Oostzaan, tekening auteur 1991.
10. Landschapstypologie en bodembesteldheid gemeente Oostzaan; tekening auteur 1991.
11. Infrastructuur gemeente Oostzaan 1850; tekening auteur 1991.
12. Infrastructuur gemeente Oostzaan 1940-1991; tekening auteur 1991.
13. Waterwegen en dijkenpatroon 1850; tekening auteur 1991.
14. Waterwegen en dijkenpatroon 1945; tekening auteur 1991.
15. Bebouwingsontwikkeling gemeente Oostzaan 1850-1991; tekening auteur 1991.
16. Recreatiegebied "het Twiske"; Schilstra, J.J., e.a. De polder Oostzaan, blz. 164, Wormerveer 1979.
17. Komkaart gemeente Oostzaan 1983; detail van Falkplan: Zaanstad, 1:12.500, Utrecht 1984.

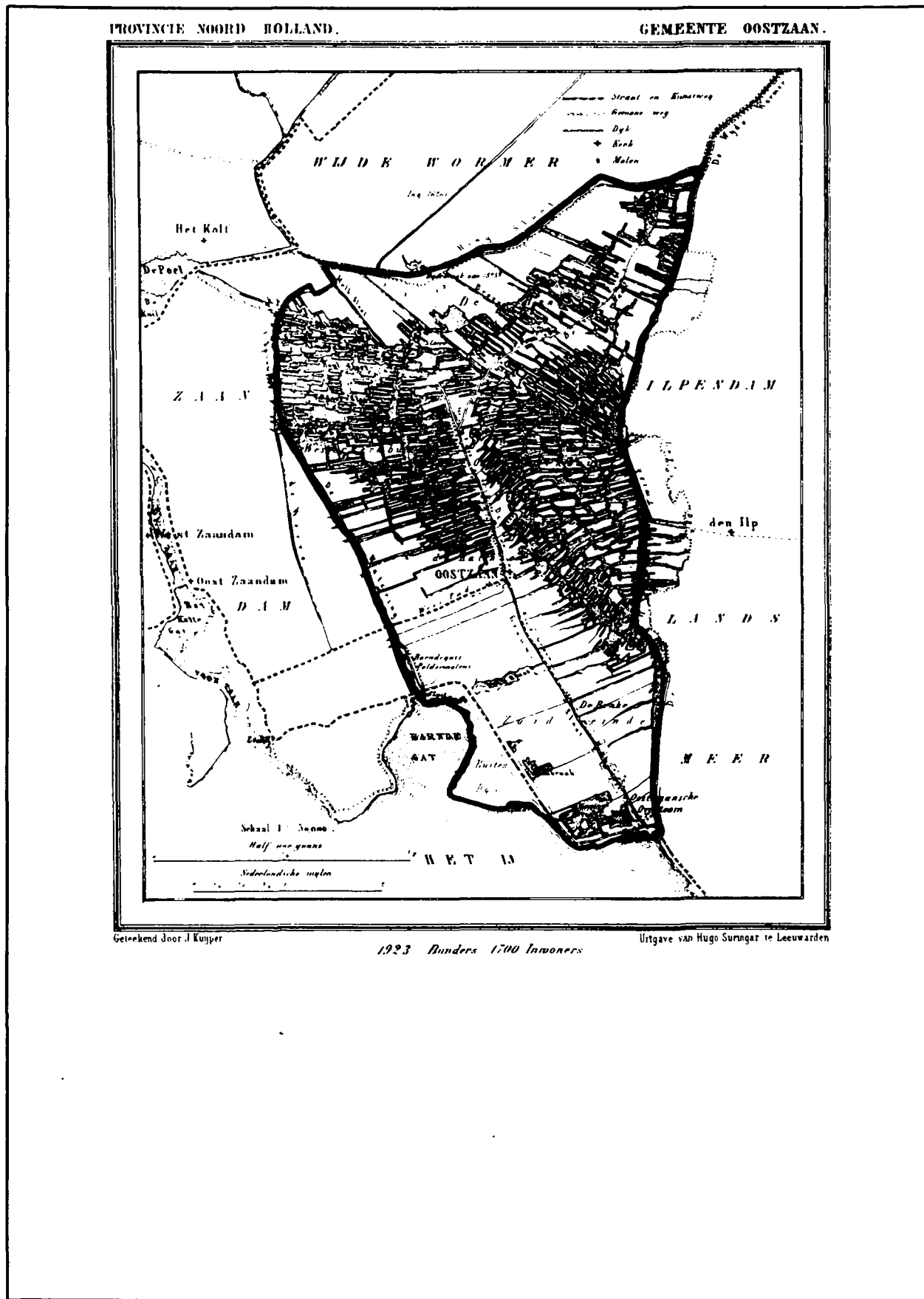
1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland

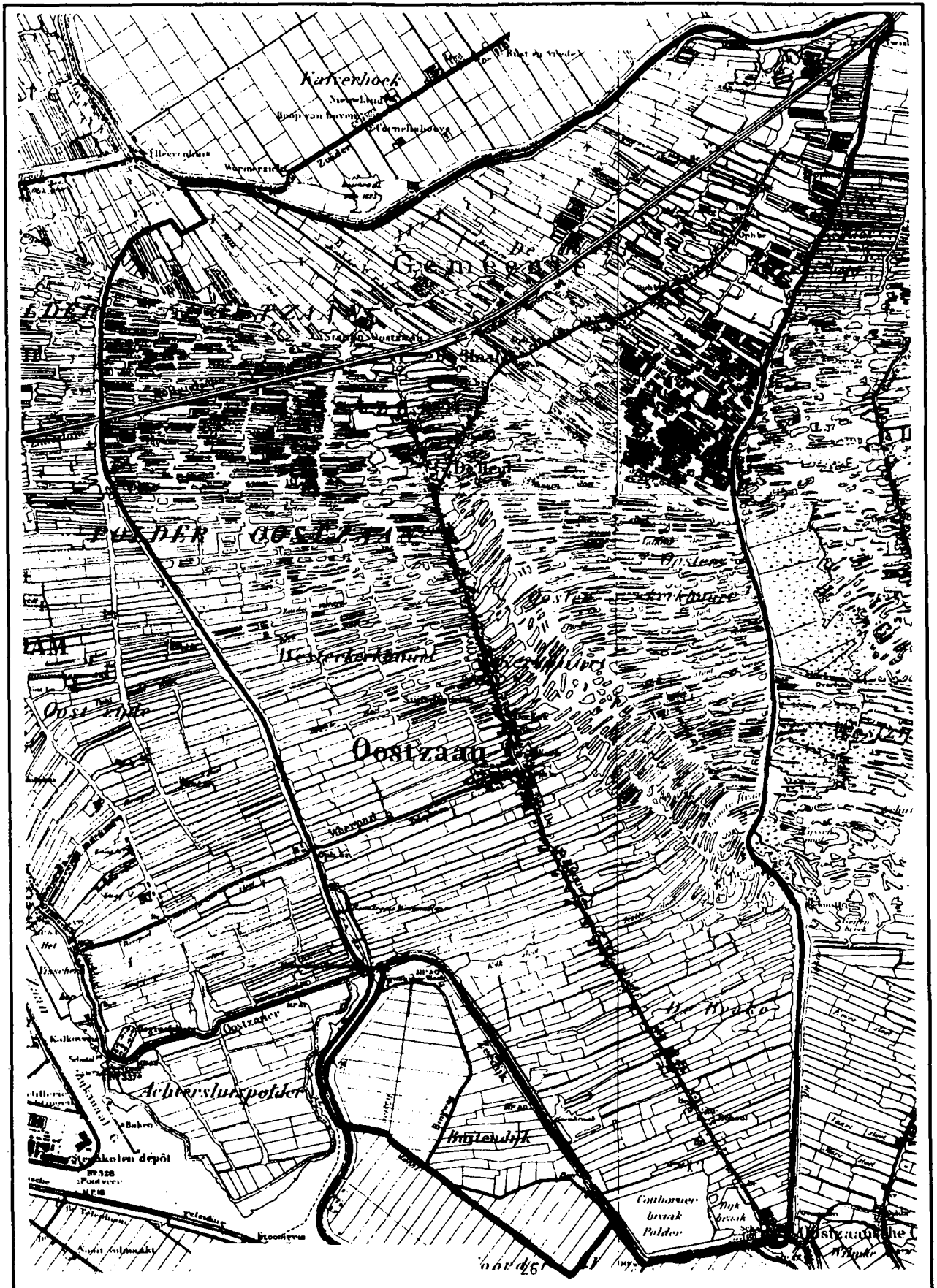
2. Gemeente Oostzaan 1850

3. Gemeente Oostzaan 1869

4. Gemeente Oostzaan 1905

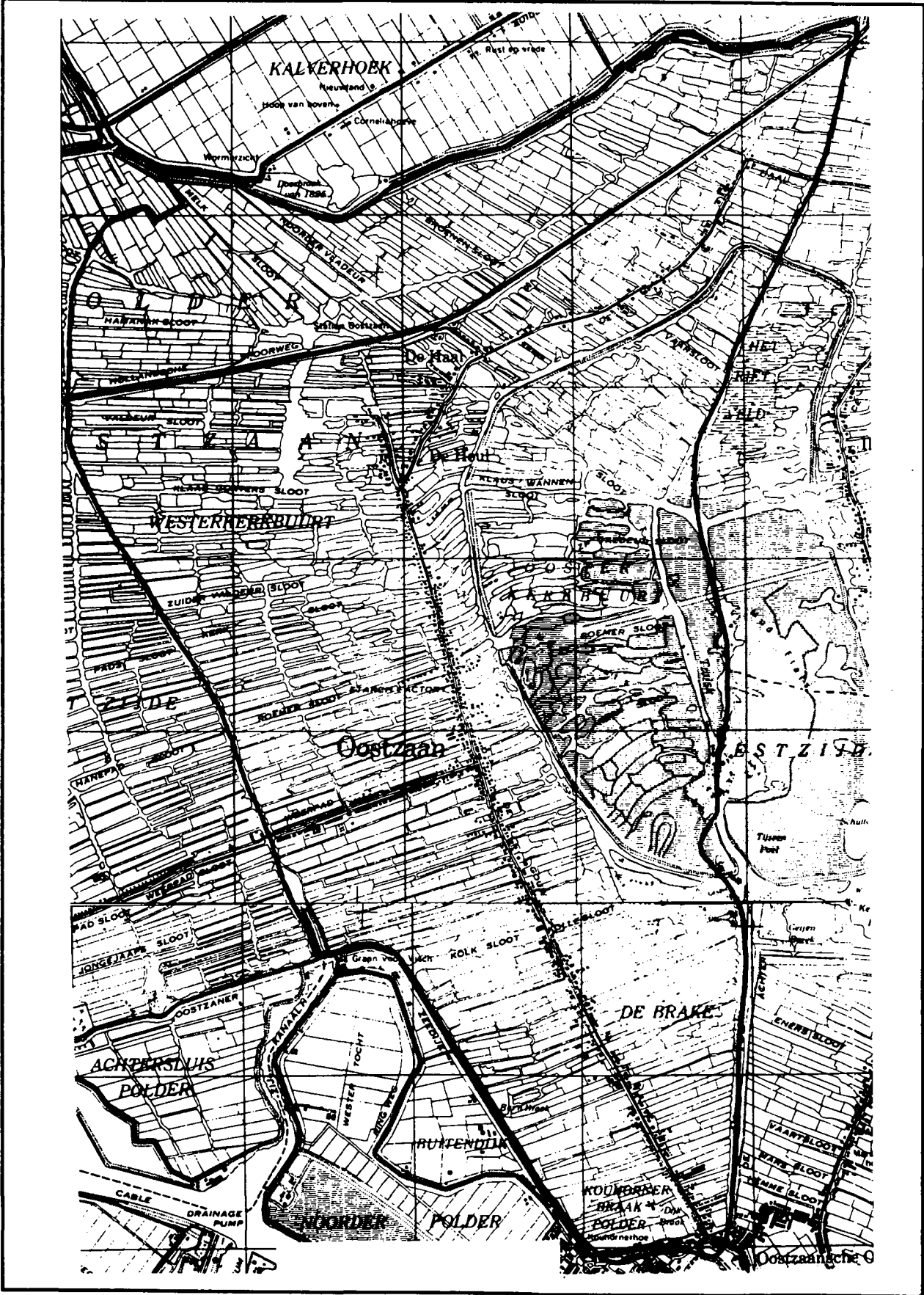

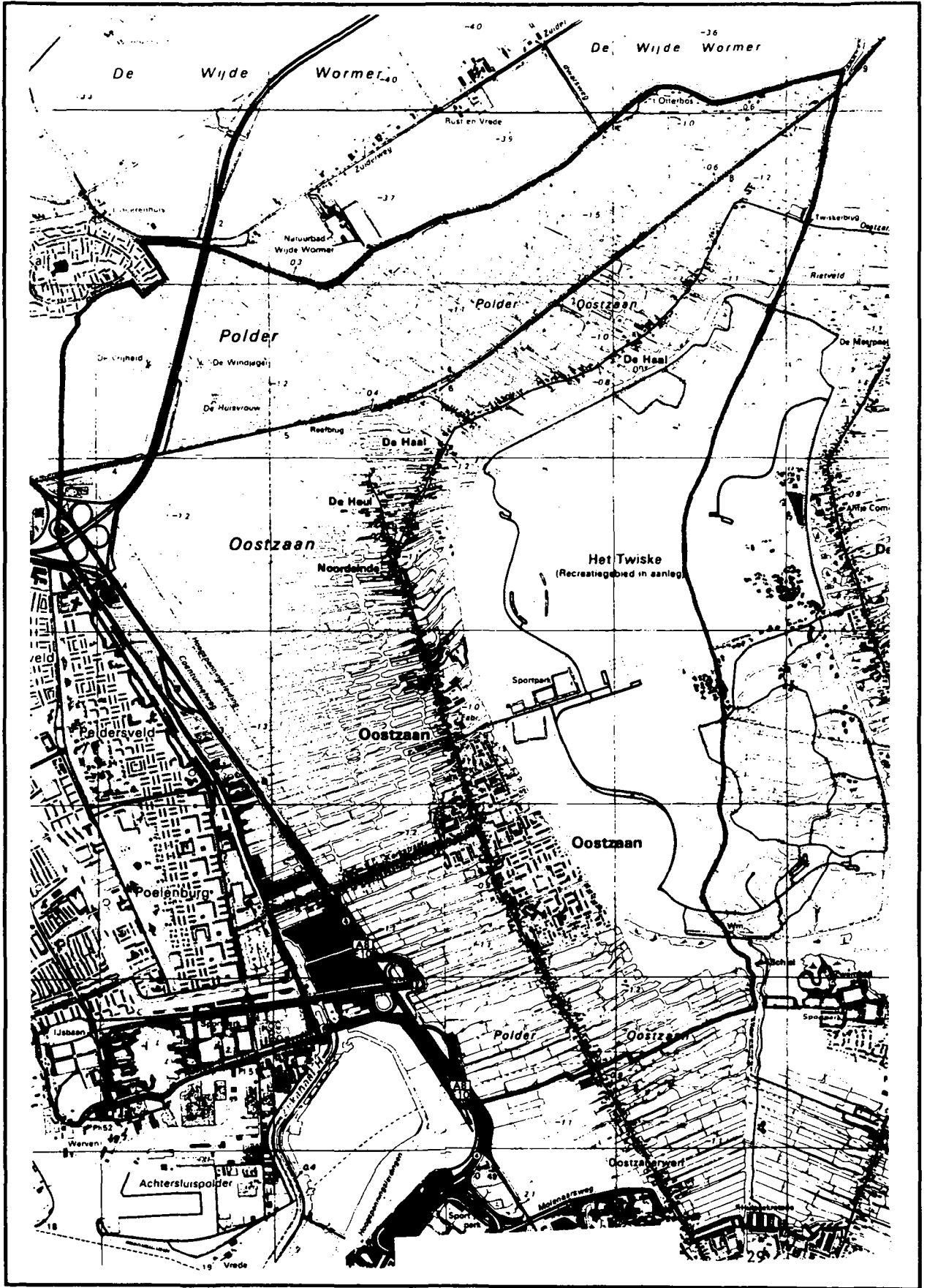
5. Gemeente Oostzaan 1912

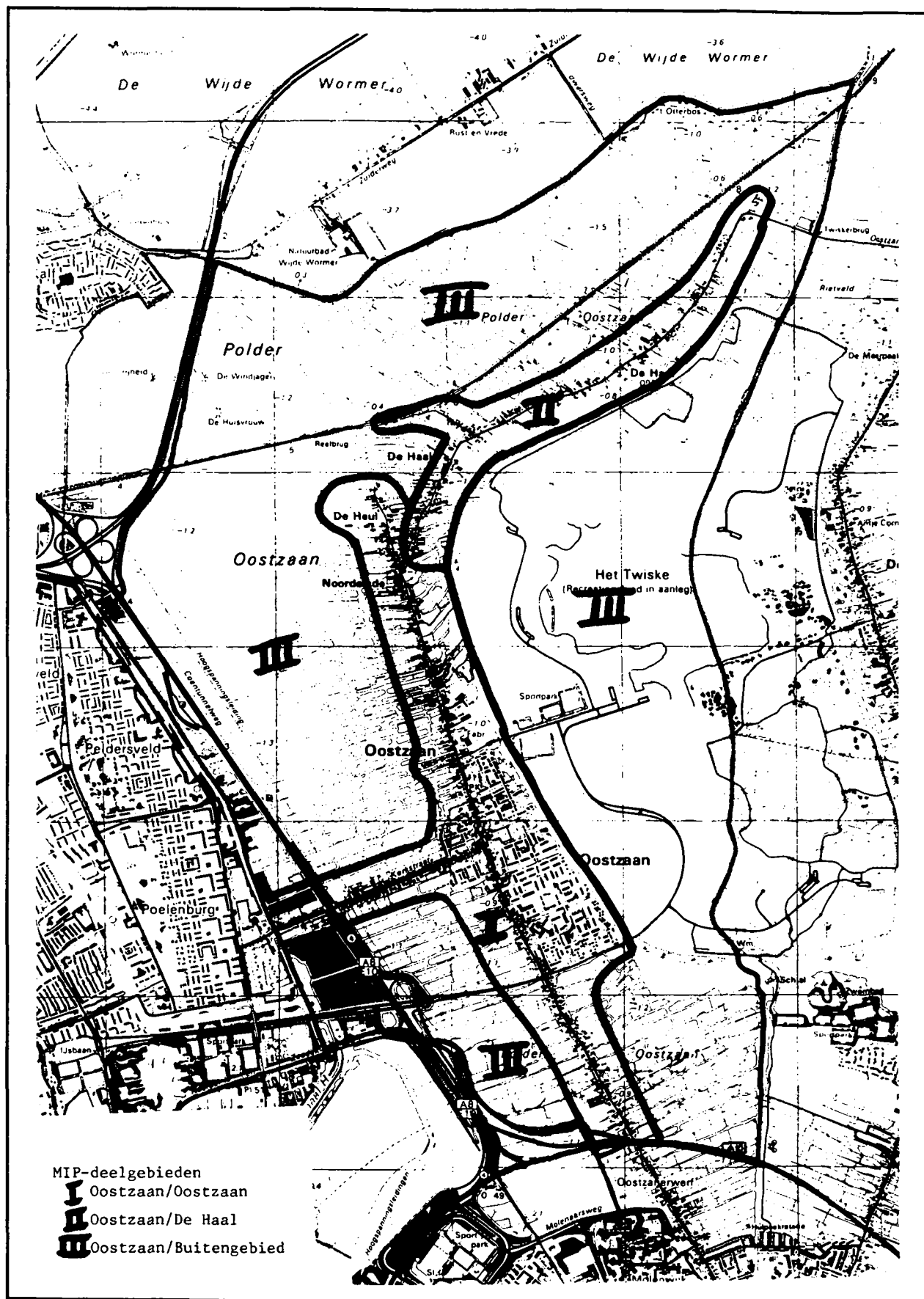
6. Gemeente Oostzaan 1943

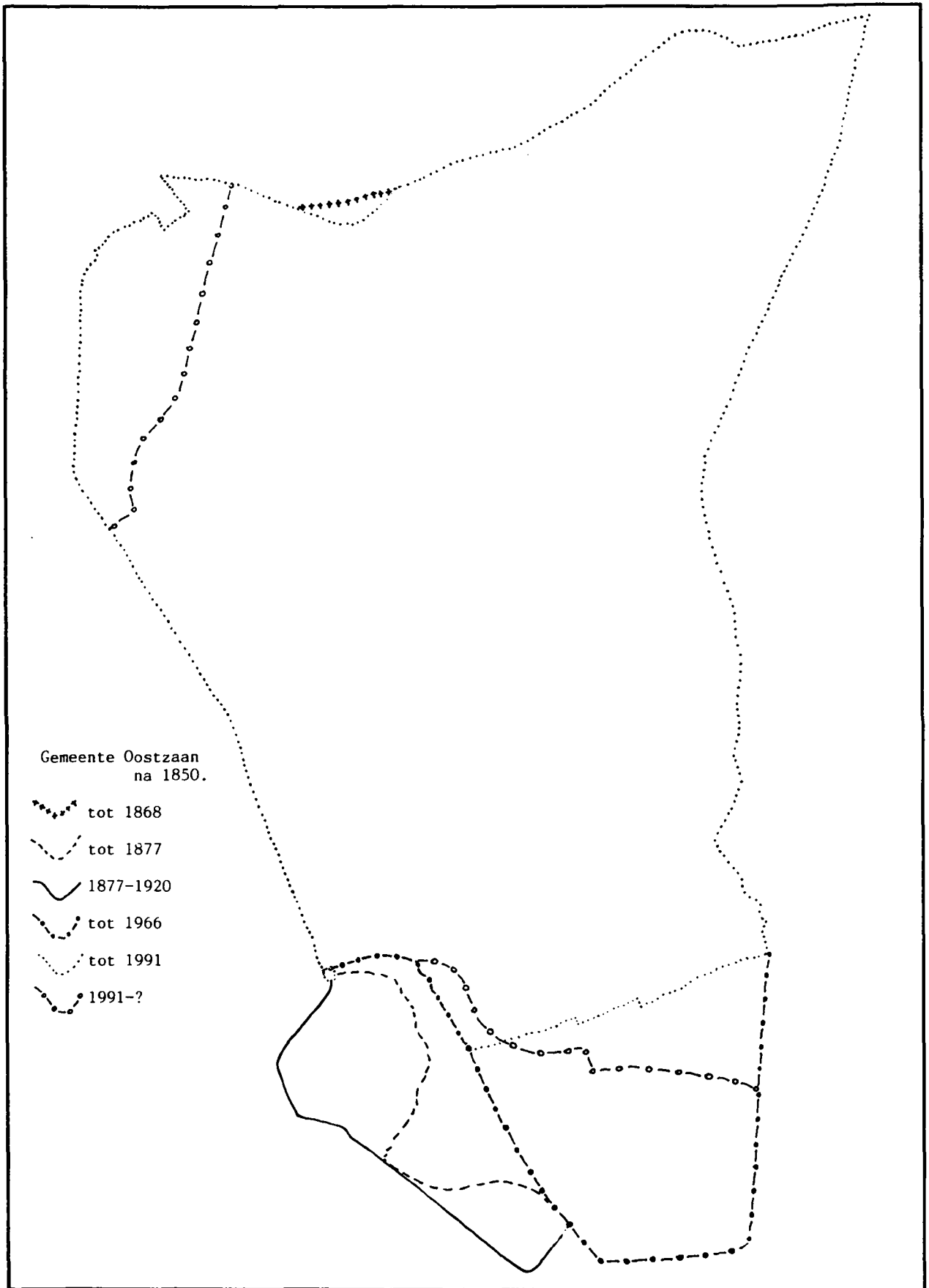
7. Gemeente Oostzaan 1983

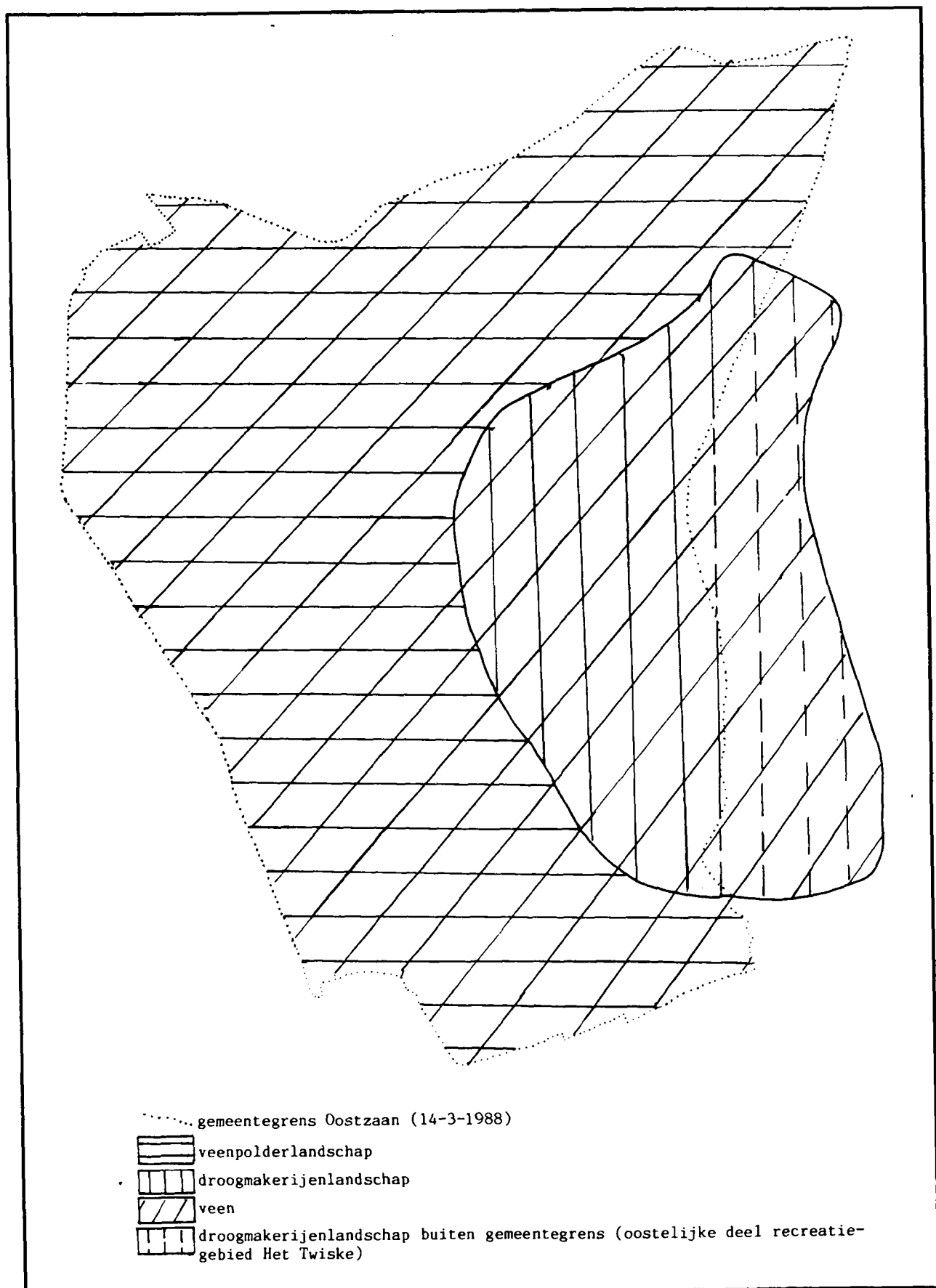
8. Gemeente Oostzaan 1991

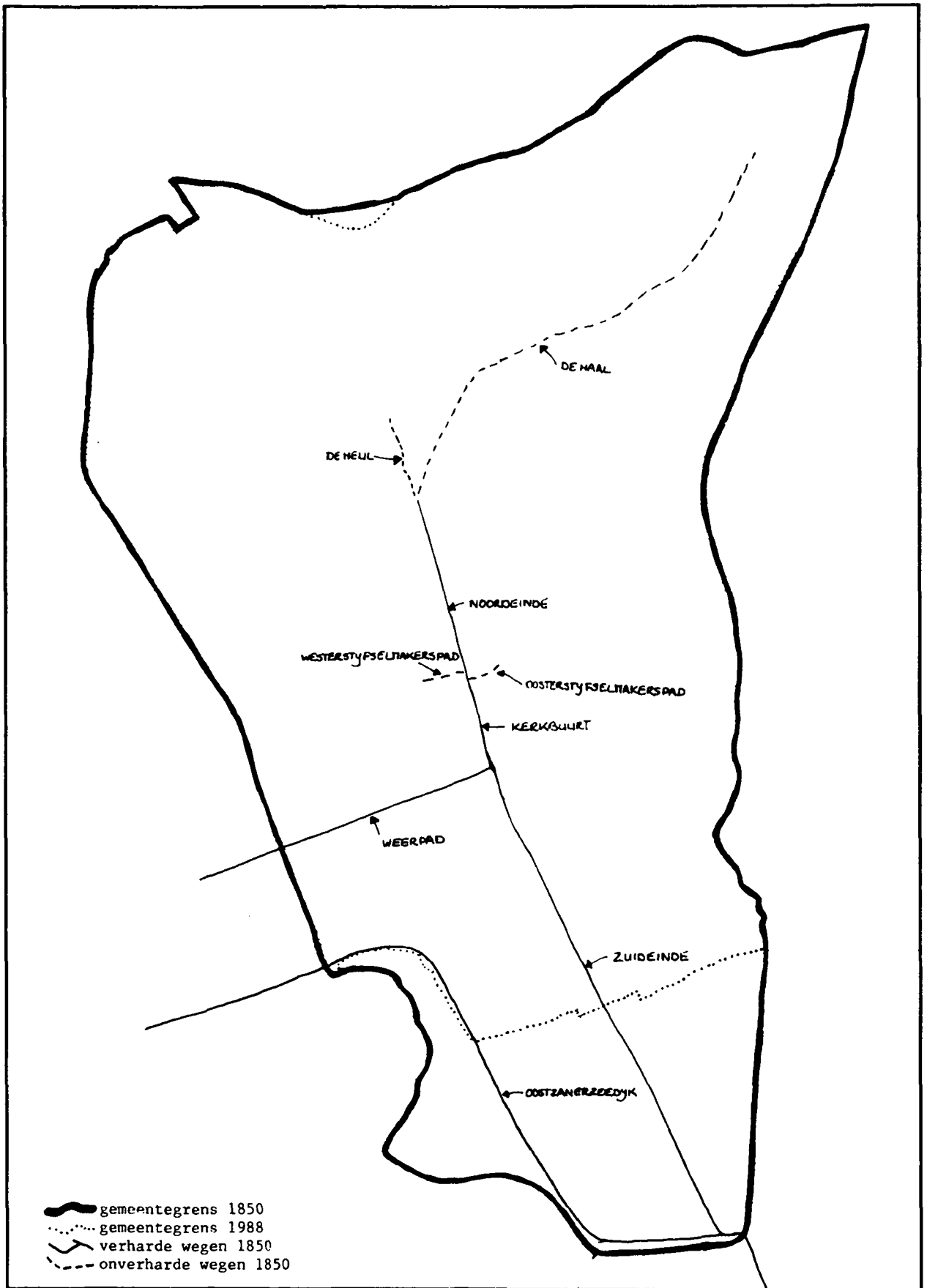
9. Grensverloop gemeente Oostzaan

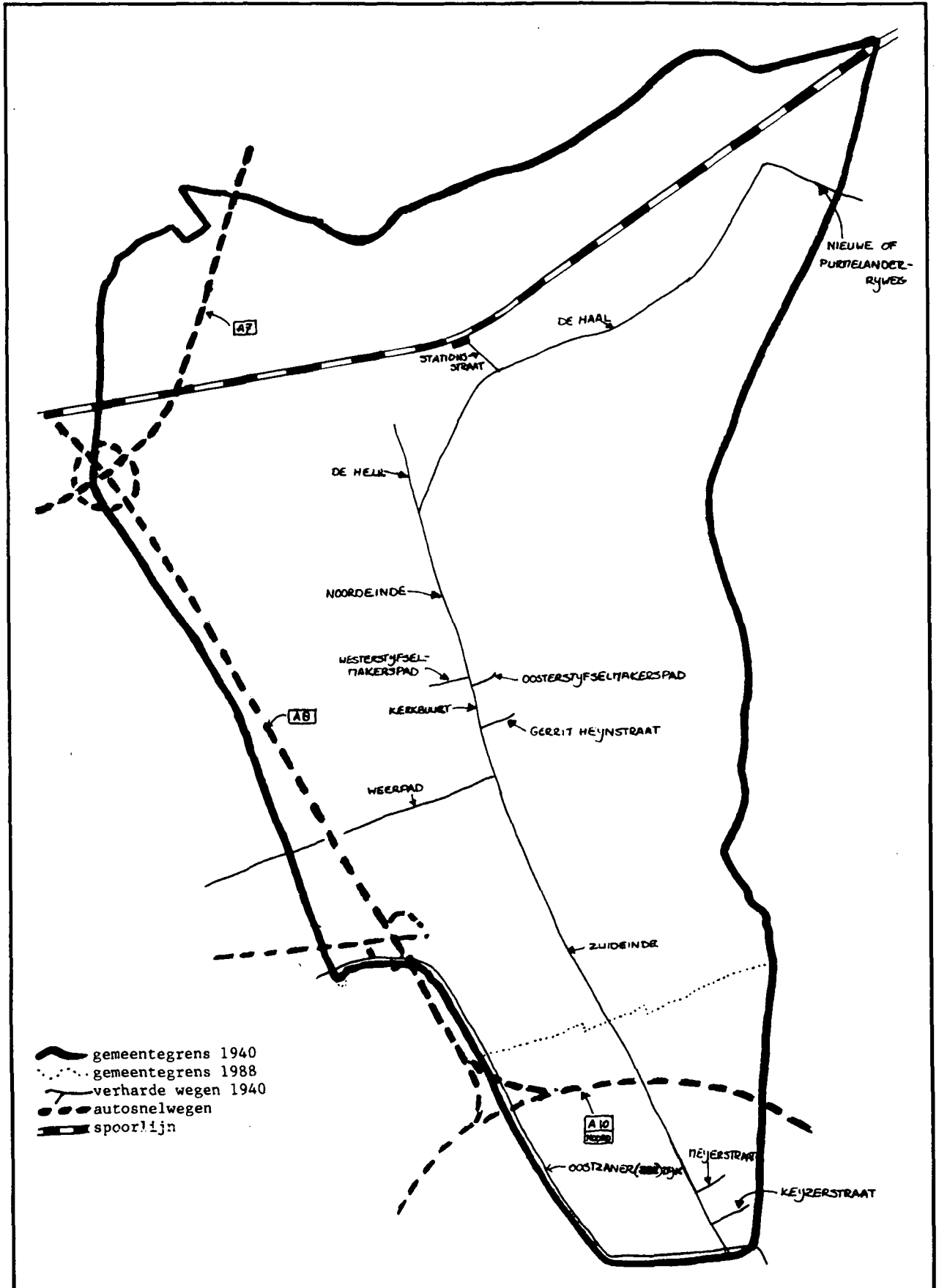
10. Landschapstypologie en bodemgesteldheid gemeente Oostzaan

11. Infrastructuur gemeente Oostzaan 1850

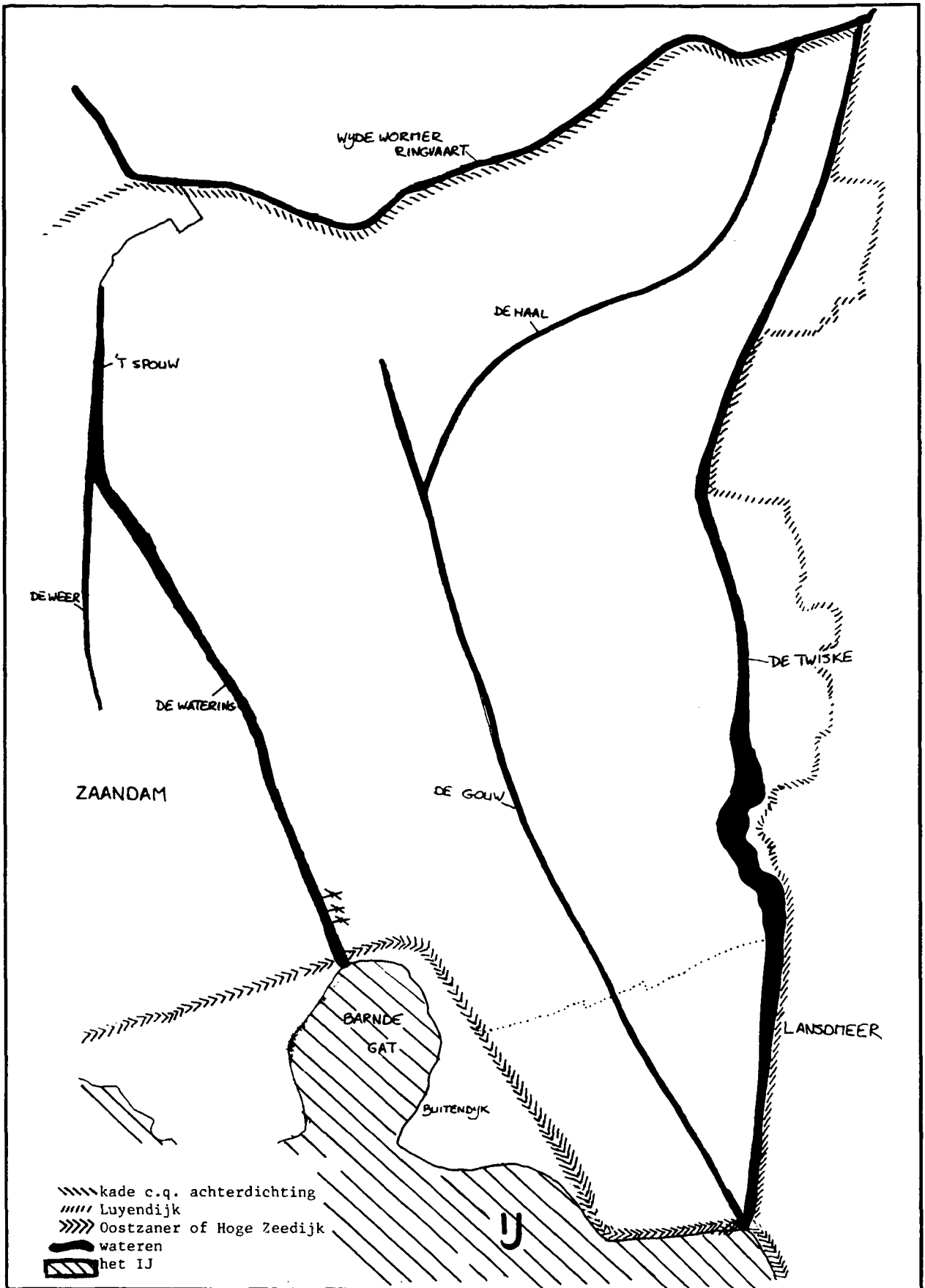

12. Infrastructuur gemeente Oostzaan 1940-1991

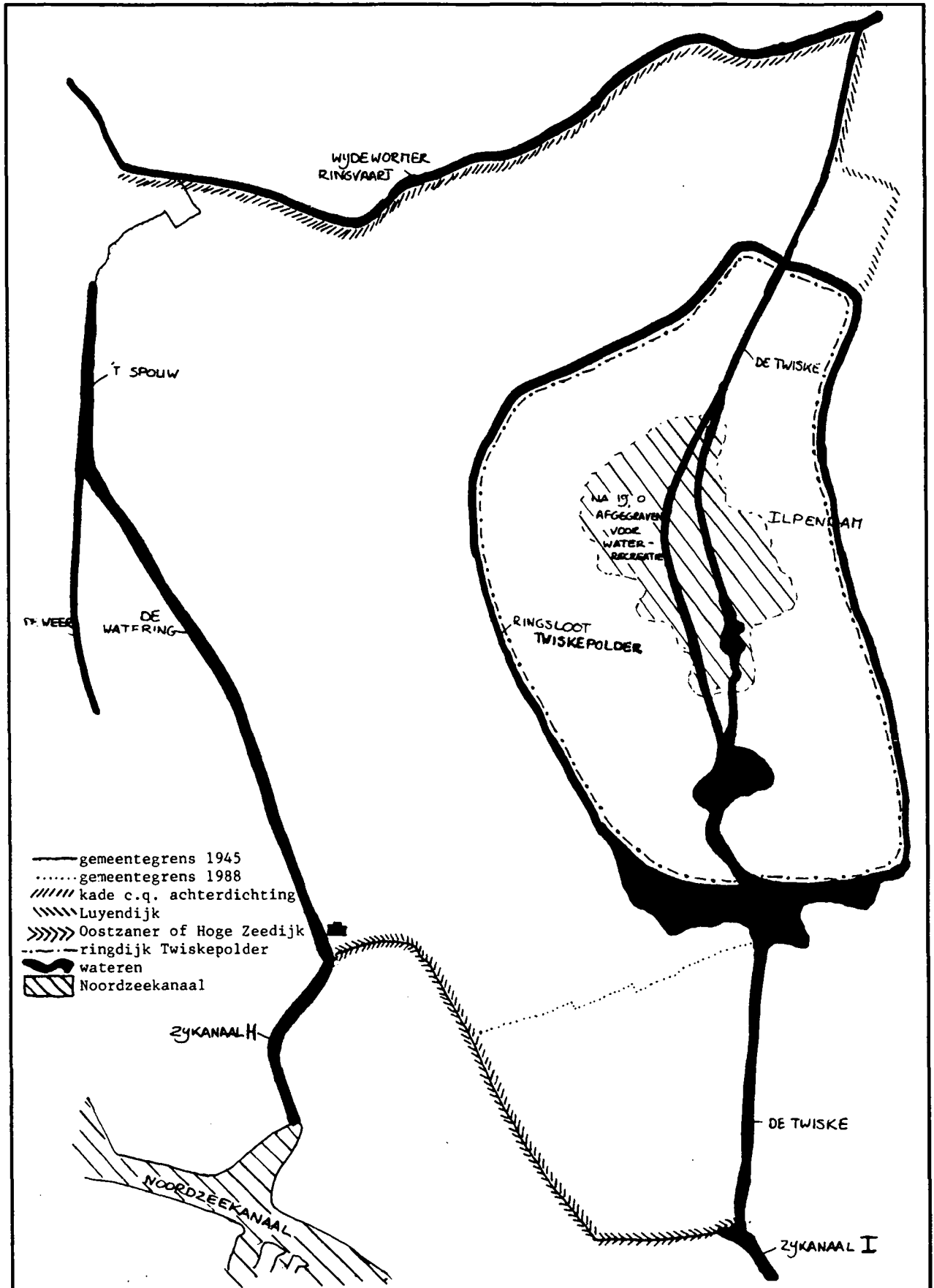

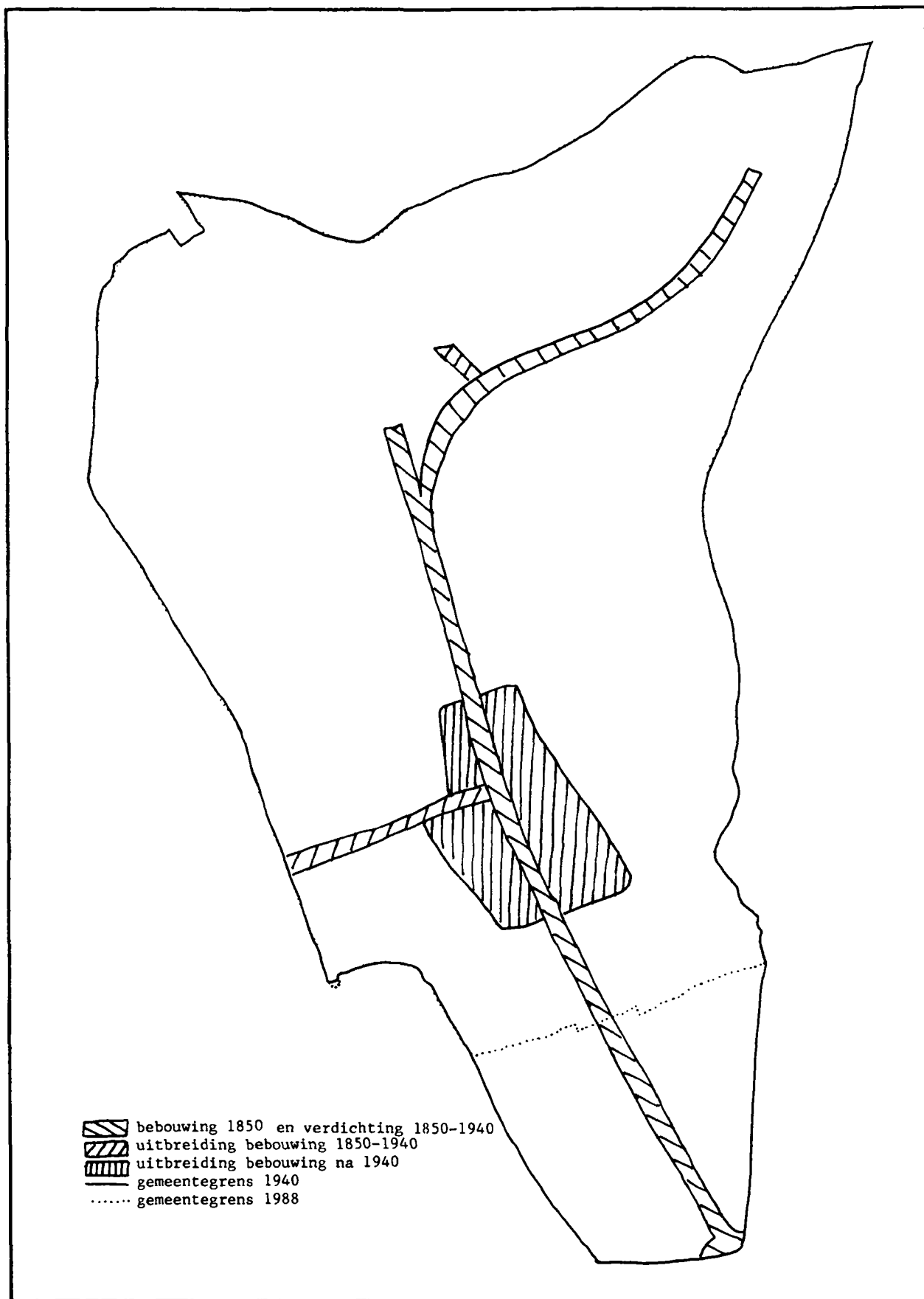
13. Waterwegen en dijkenpatroon 1850

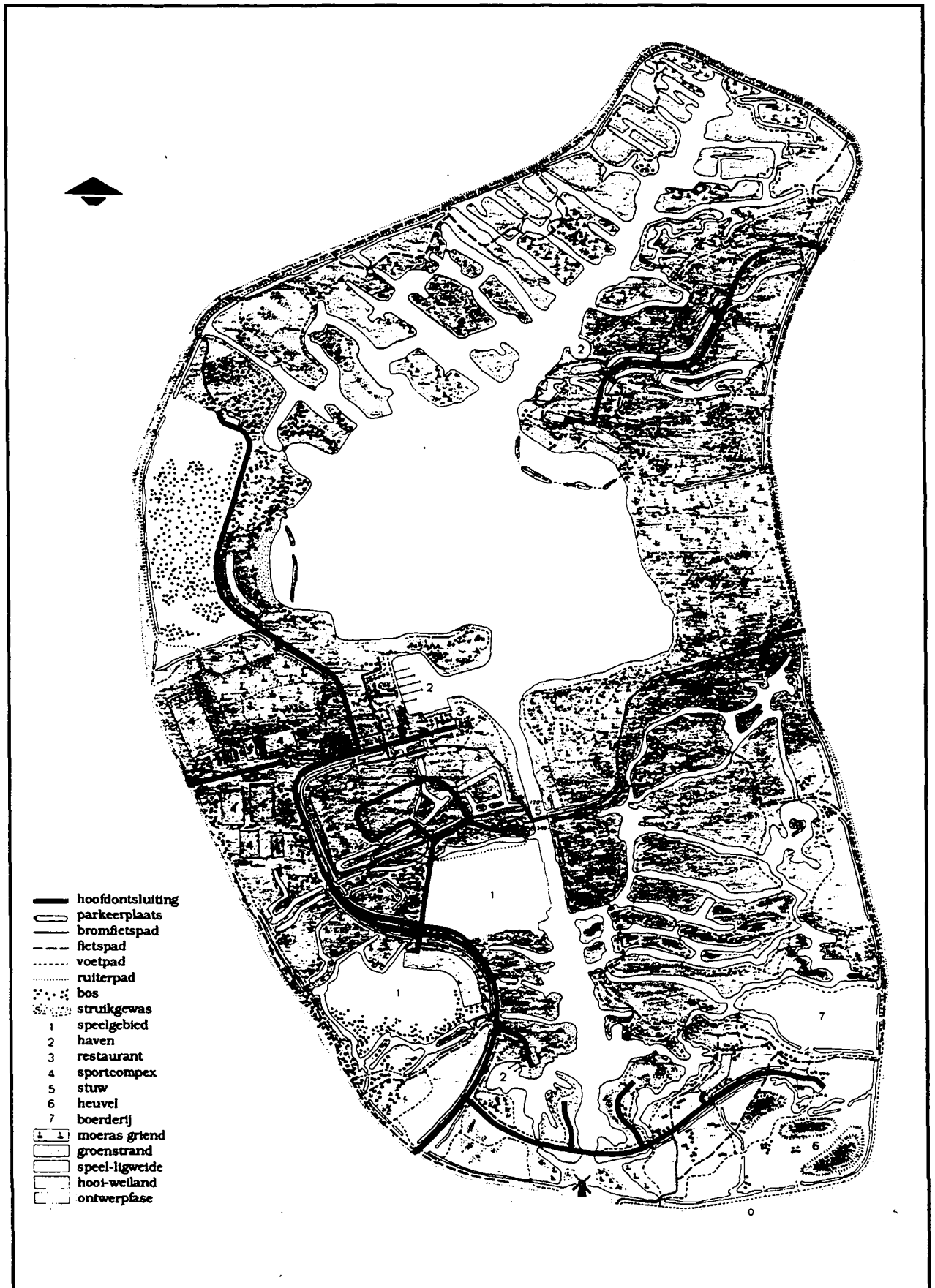
14. Waterwegen en dijkpatroon 1945

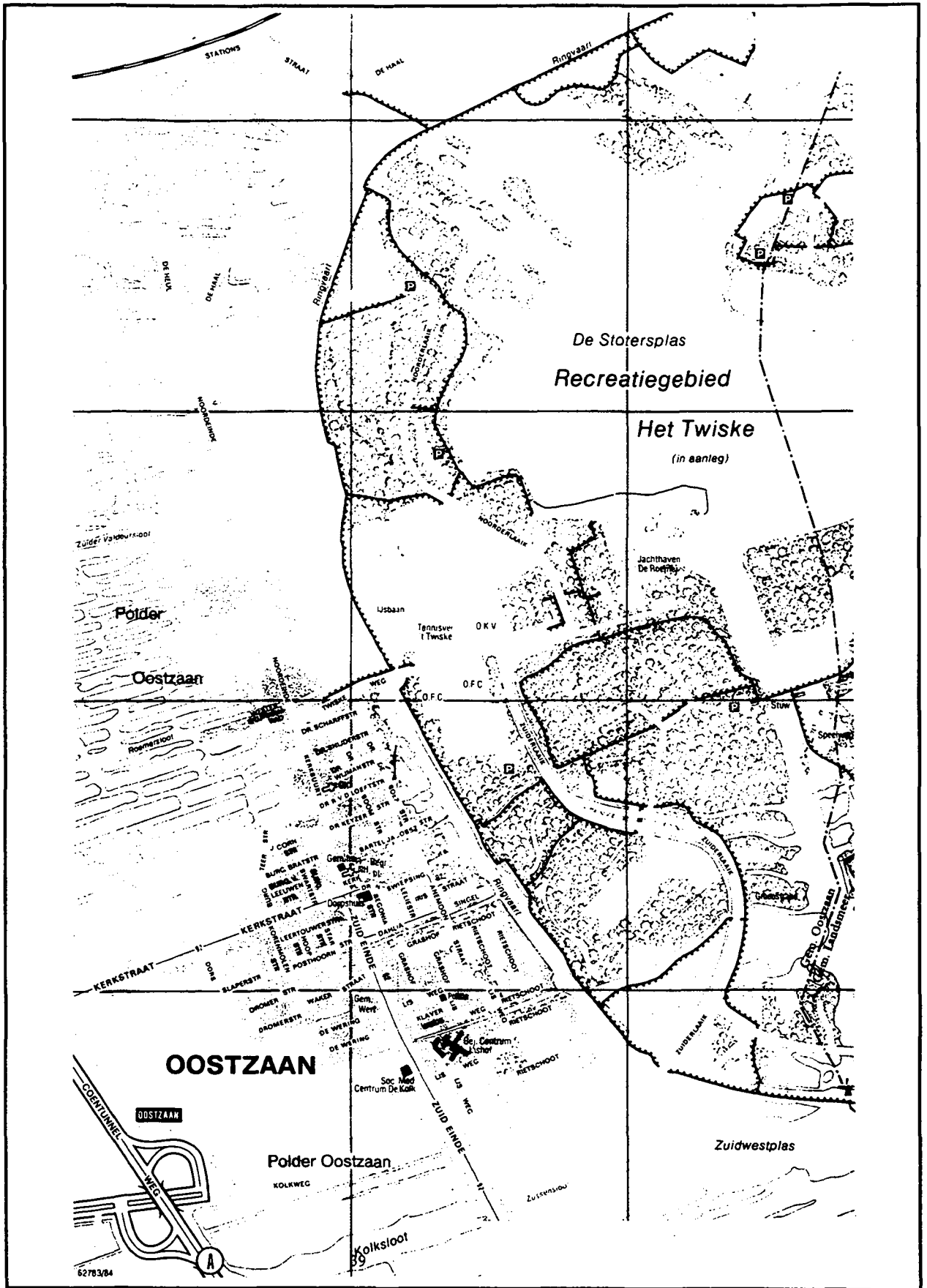
15. Bebouwingsontwikkeling gemeente Oostzaan 1850-1991

16. Recreatiegebied "Het Twiske"

17. Komkaart gemeente Oostzaan 1983

Register

Oostzaan/Oostzaan

001	De Haal 2	Schuur(?)	9657
002	De Haal 21	Woonhuis	9658
003	De Haal 25; 27	Dubbel woonhuis	9659
004	De Haal 33	Woonhuis	9660
005	De Haal 36;38	Tuinderswoning	9661
006	De Haal 44	School	9662
007	De Haal 44	Transformatorzuil	9663
008	De Haal 57	Boerderij-complex	9664
009	De Haal 63	Woonhuis	9665
010	De Haal 73	Woonhuis	9666
011	De Haal 78	Woonhuis	9667
012	De Haal 83	Woonhuis	9668
013	De Haal 84	Schakelstation	9669
014	De Haal 113	Tuinderswoning	9670
015	De Haal 121; 123	Dubbel woonhuis	9671
016	De Haal 135	Woonhuis	9672
017	De Heul 18	Kapberg	9673
018	Kerkbuurt 7	School	9674
019	Kerkbuurt 14	Gemeentehuis	9675
020	Kerkbuurt 25	Postkantoor	9676
021	Kerkbuurt 42	Woonhuis	9677
022	Kerkbuurt 50; 52	Dubbel woonhuis	9678
023	Kerkbuurt 51	Woonhuis	9679
024	Kerkbuurt 55	Notabelenwoning	9680
025	Kerkbuurt 63	Stolpschuur	9681
026	Kerkbuurt 66	Kerk; pastorie	9682
027	Kerkbuurt 68	Woonhuis	9683
028	Kerkbuurt 69	Woonhuis	9684
029	Kerkbuurt 89	?	9685
030	Kerkbuurt 93	Woonhuis	9686
031	Kerkbuurt 116	Woonhuis	9687
032	Kerkstraat 223	Woonhuis	9688
033	Kerkstraat 225	Stolpschuur	9689
034	Kerkstraat 227	Woonhuis	9690
035	Kerkstraat 234	Woonhuis	9691
036	Kerkstraat 253	Woonhuis	9692
037	Kerkstraat 254	Woonhuis	9693
038	Dr. R. v.d. Loeffstraat 2	Onderdeel winkel	9694
039	Noordeinde 1	Woonhuis	9695
040	Noordeinde 7	Woonhuis	9696
041	Noordeinde 67	Boerderij-complex	9697
042	Noordeinde 67	?	9698
043	Noordeinde 73	Woonhuis	9699
044	Noordeinde 86	Woonhuis	9700
045	Noordeinde 106; 108	Dubbel woonhuis	9701
046	Noordeinde 109	Tuinderswoning	9702
047	Noordeinde 116	Woonhuis	9703
048	Stationsstraat 13	Woonhuis	9704
049	Zuideinde 1	Woonhuis	9705
050	Zuideinde 28	Woonhuis	9706
051	Zuideinde 33; 35	Polderhuis	9707
052	Zuideinde 76; 78	Woonhuis	9708
053	Zuideinde 80	Sociaal Medisch Centrum	9709
054	Zuideinde 119	Woonhuis	9710
055	Zuideinde 181	Woonhuis	9711
056	Zuideinde 214	Woonhuis	9712
057	Zuideinde 259	Woonhuis	9713

Colofon

Uitgave

Provinciaal Bestuur van Noord-Holland
Dreef 3, 2012 HR Haarlem
telefoon 023 - 14 31 43

Samenstelling

J.H.M.R. van Draaijen
Afdeling Cultuur en Educatie, Cluster Monumentenzorg
Dienst Welzijn, Economie en Bestuur

Vormgeving, zetwerk en drukwerk

Bureau Grafische Productie
Centrale Bestuursdienst

Oplage

200 exemplaren

Haarlem, augustus 1993